

NYGATAN

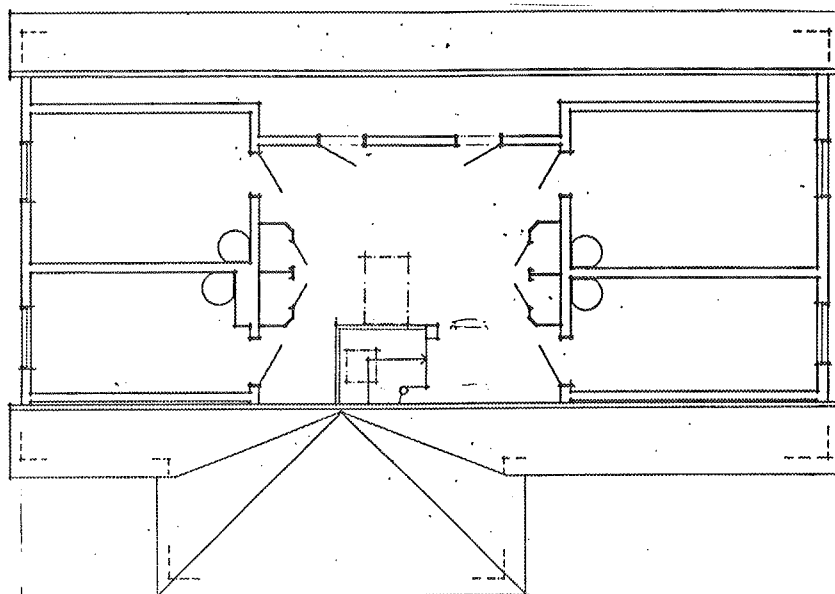

Nygatan från nordväst med från höger räknat; nybygget (No 3), gula stugan (No 4) och närmast Samtekhuset skyggar hus No 2 i den väldiges skugga!

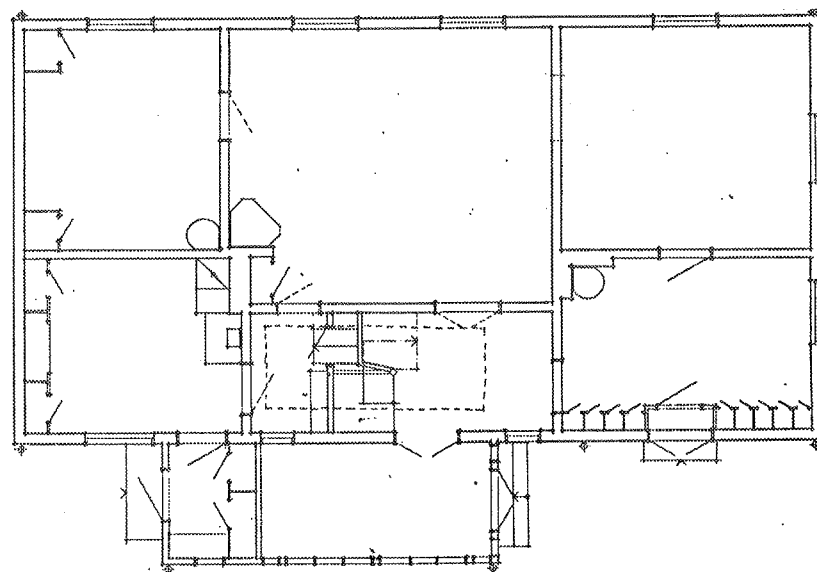
VAPENSMEDEN 13, HUS 2

Huset är byggt kring 1850 och har i folkmun gått under benämningen disponentvillan. Byggnaden är en s k salsbyggnad, dvs har en sexdelad plan med stor sal och förstuga i mittaxeln och direkt förbindelse mellan förstuga och den stora salen, med två mindre kamrar på ömse sidor om mittsektionen.

Plantypen som spritts från herrgårdarna via präst- och militärboställen ner till andra sociala grupper, skiljer sig på en viktig punkt från andra traditionella plantyper. Den viktigaste skillnaden är just den direkta förbindelsen mellan förstuga och sal och den sammanhängande enfiladen genom rummen mot gatan. Hustypen håller också ett större djup än traditionella parstugor.

PLAN 2

PLAN 1

Planer bottenvåning och vind, uppmätning före ombyggnad.
Skala 1:150.

En av de få källor som ger detaljerade upplysningar om stadens byggnader i mitten av 1800-talet, är Brandstodsbolagets arkiv. Av den beskrivning som upprättats över tomten 186 i 10:e kvarteret framgår att bottenplanet från början varit inrett till två lägenheter och ganska snart avdelats till ännu fler bostäder, då med ett enda rum. Mönstret känns igen från andra hus i Fristaden.

Befolkningsökningen tvingade fram en svårartad trångboddhet i den gryende industristaden och många familjer fick hålla till godo med s k spisrumslägenheter, ibland t o m delad med en inneboende hyresgäst!

Brandförsäkringsaktens beskrivning av hus 2, 23 oktober 1861;

No 1. Ett boningshus af furutimmer, har egna väggar å 4 sidor, i fullkomligt gott stånd.

50 fot långt, 26 fot brett, 24 fot högt å gafveln från kroppsåsen till märken.

Innehåller en våning med vind med 4 inredda boningsrum. Taket täckt med tegel på ribb. Skorstenar 2 st.

Brädfordrade knutar samt taklist. Under denna byggnad befinns en mindre källare.

Första våningen innefattar 3 väl inredda boningsrum 2 inredda kök, inbyggd förstuga med 3 kontor och ett köksskåp.

Andra våningen, eller vinden, innefattar 4 boningsrum med 5 st kontor, vinden i öfrigt oinredd. Trappor af trä. Mellantak af bräder. Golf af plank.

	1:a vån / vind	
Fönsterlufter större	10	4
dito mindre	2	6
Portar inkörs, en		
Dörrar deurbattans med mässingshandtag	1	
Dito halvfranska	6	4
Dito enkla till kontorsrum	4	5
Köksspislar m tillräcklig brandmur	2	
Tackjerns kokugn -"-	1	1
Kakelugnar med glacerat kakel inom stennisch	3	3
Rappade väggar med tapeter i rum	5	4
Fotpanel i rum	5	4

Värde i riksmünt Rdr 3000

Byggherren var sannolikt bokbindare Humble som förvärvade fastigheten på 1840-talet.

År 1900 förvärvades gården av fabrikören Gottfrid Karlsson, en av sekelskiftets framgångsrika fabrikörer. I samband med ägarskiftet genomfördes en större ombyggnad då det infördes nya inrednings-detaljer som inte riktigt får plats inom husets nätta proportioner. Trots att det dominerande intrycket av byggnaden är just denna konflikt mellan stommens proportioner och snickeriernas storvulnhet vittnar just denna blandning om fabrikörens ambitioner, att dels bevara den gamla stadsbebyggelsens uttryck och ändå få en pretentiös hemmiljö som kunde passa den nyvunna statusen som en av stadens stora industrimän vid tiden.

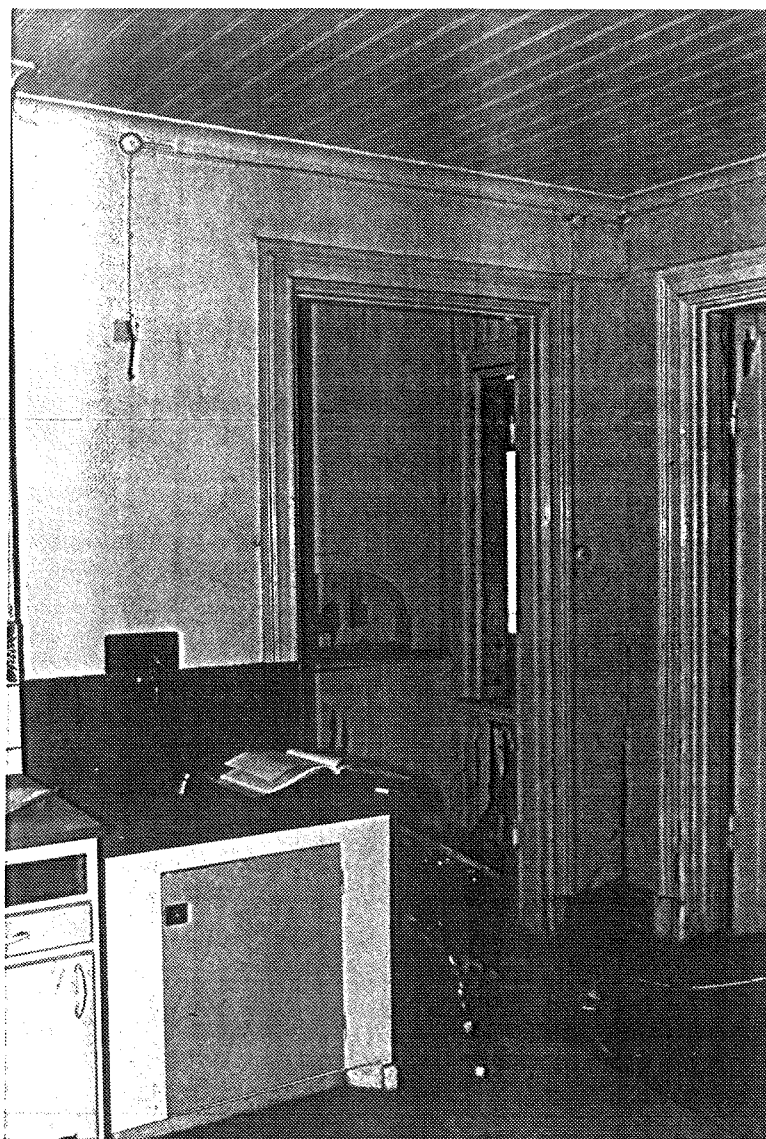

De gamla entrédörrarna från verandan mot förstugan. I det ena dörrbladet sitter det syraetsade, mönstrade glaset ännu kvar. De höga dörrbladen går nästan ända upp i tak.

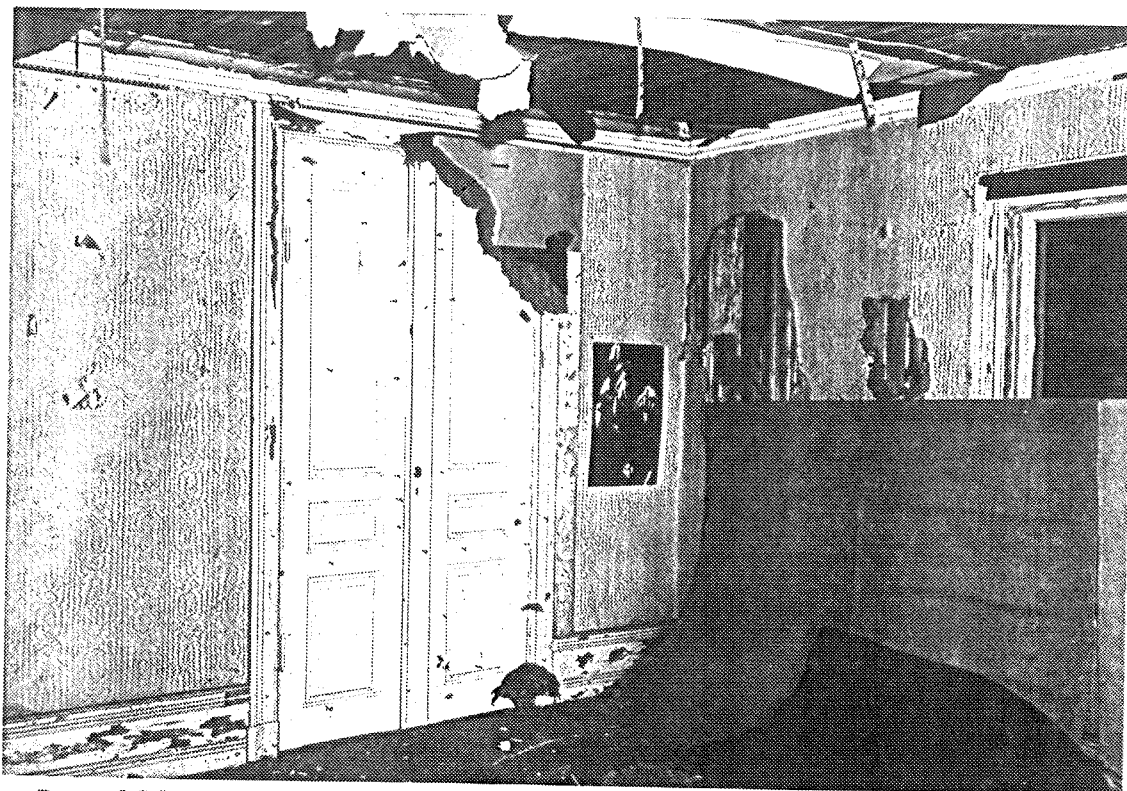
Sekelskiftesombyggnaden gav den tidigare rödfärgade nakna timmerbyggnaden en paneldräkt av liggande fasspontpanel och en ny inredning med kakelugnar dörrar, paneler och snickerier i tidens ideal. Nu tillkom de höga döbattangdörrarna, fotpanelerna, de granna kakelugnarna och de enkla tvåluftfönstren. Ett annat tillägg från denna tid är glasverandan och avdelningen av förstugan till en minimal serveringsgång i tidens anda.

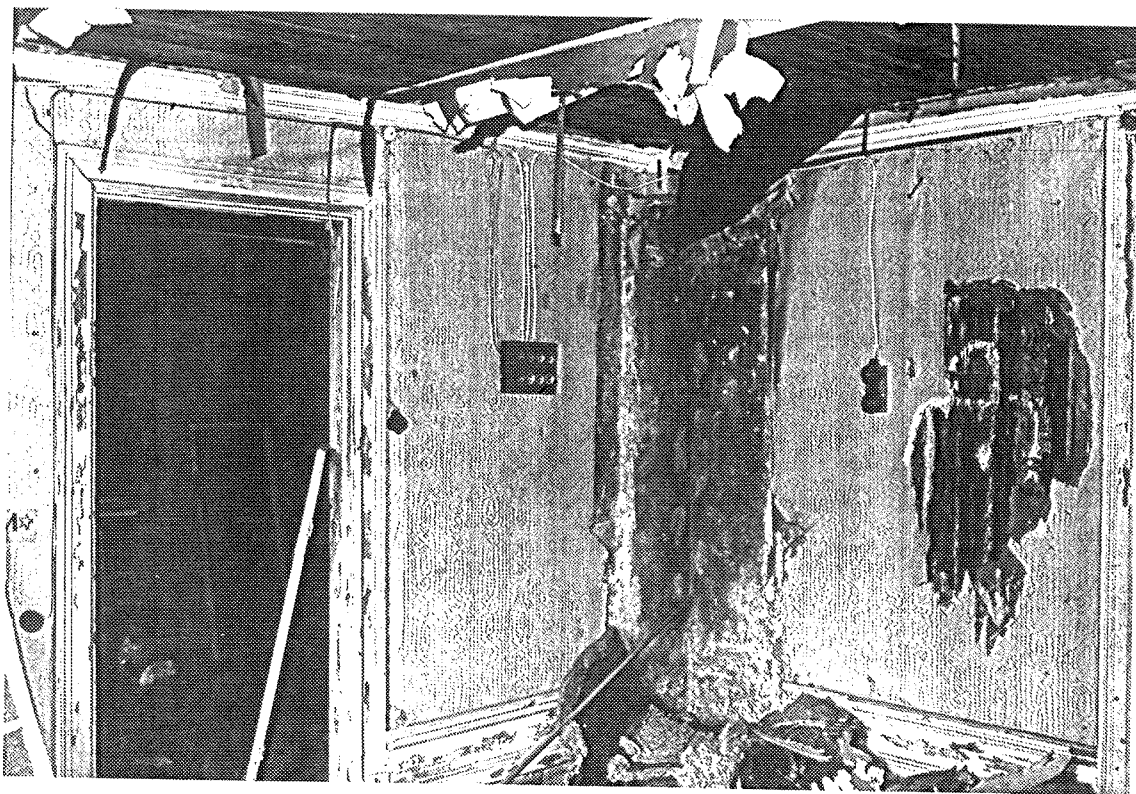
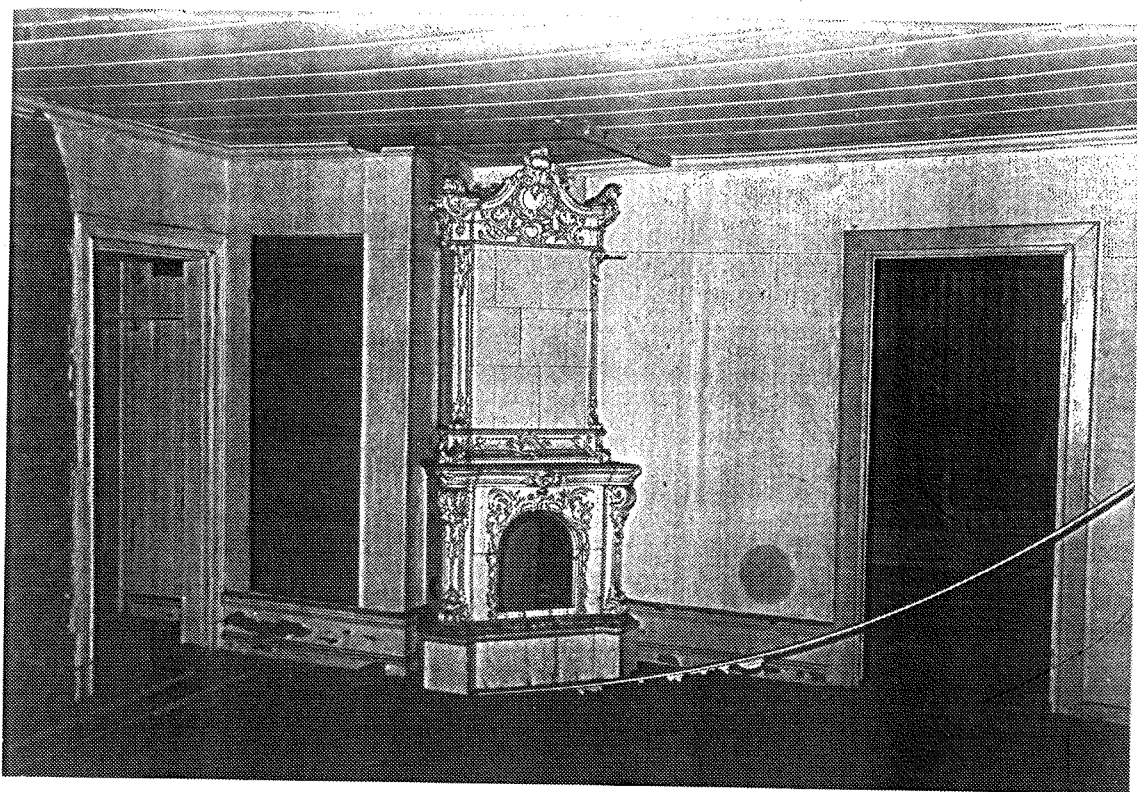
Salen (207) sedd mot förstugan till vänster och den lilla serveringsgången till höger. Mellan de båda dörrarna syns ett väggparti med stående timmer, som markerar det gamla dörrläget mellan sal och förstuga, innan sekelskiftets sociala ambitioner som krävde serveringsgång och separat köksentré omdanade huset. Obs också höjdskillnaden mellan det igensatta och befintliga dörrläget mot förstugan!

Gamla köket (203) sett ut mot serveringsgången med sitt karaktäristiska skänkskåp. Brädgolv, pärlspontpanelat tak med hålkälslist. Vask med kallvattenkran, stänkskydd av rostfri plåt.

Rum 208, med höga döbattangdörrar mot salen och enfiladen fotpanel och pappspänt tak med profilerad list.

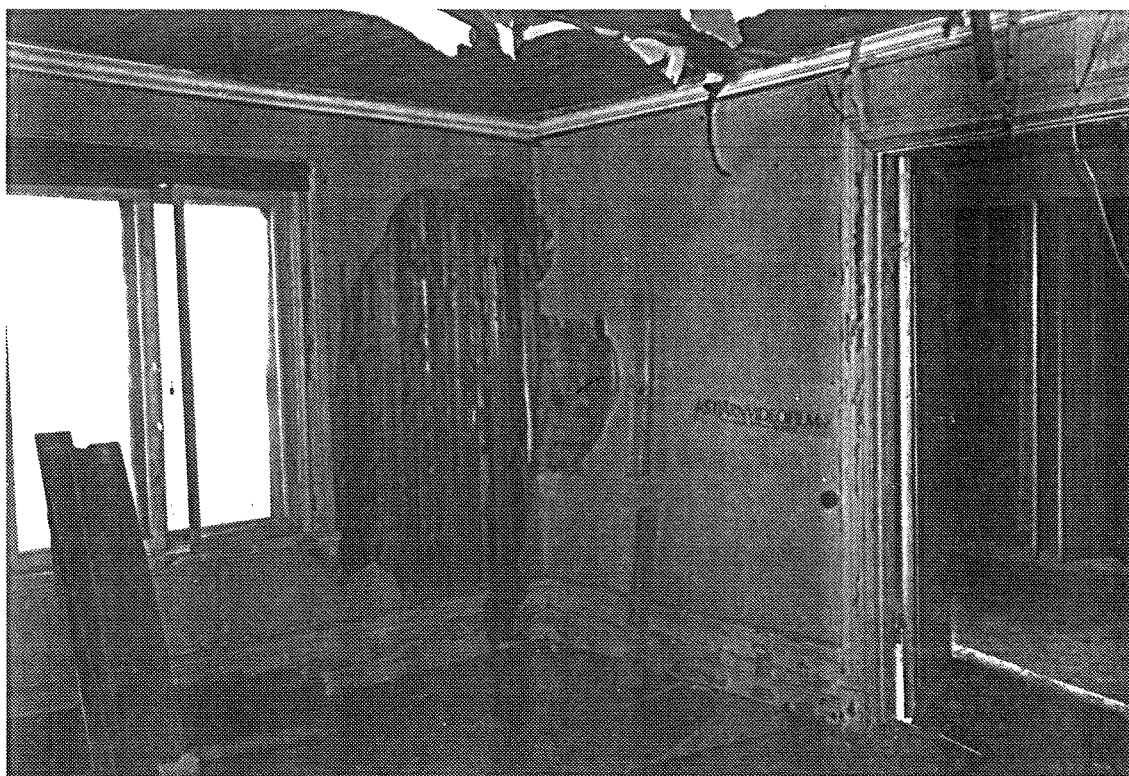
Ovan salen "före", kakelugn, fotpanel & taklist från sekelskiftet.
Dörrhål mot 206 (till höger) förminskat & inramat av släta
foder, det gamla dörrläget var anpassat för höga döbattanger.

Nedan 208, spiselhörnet "före".

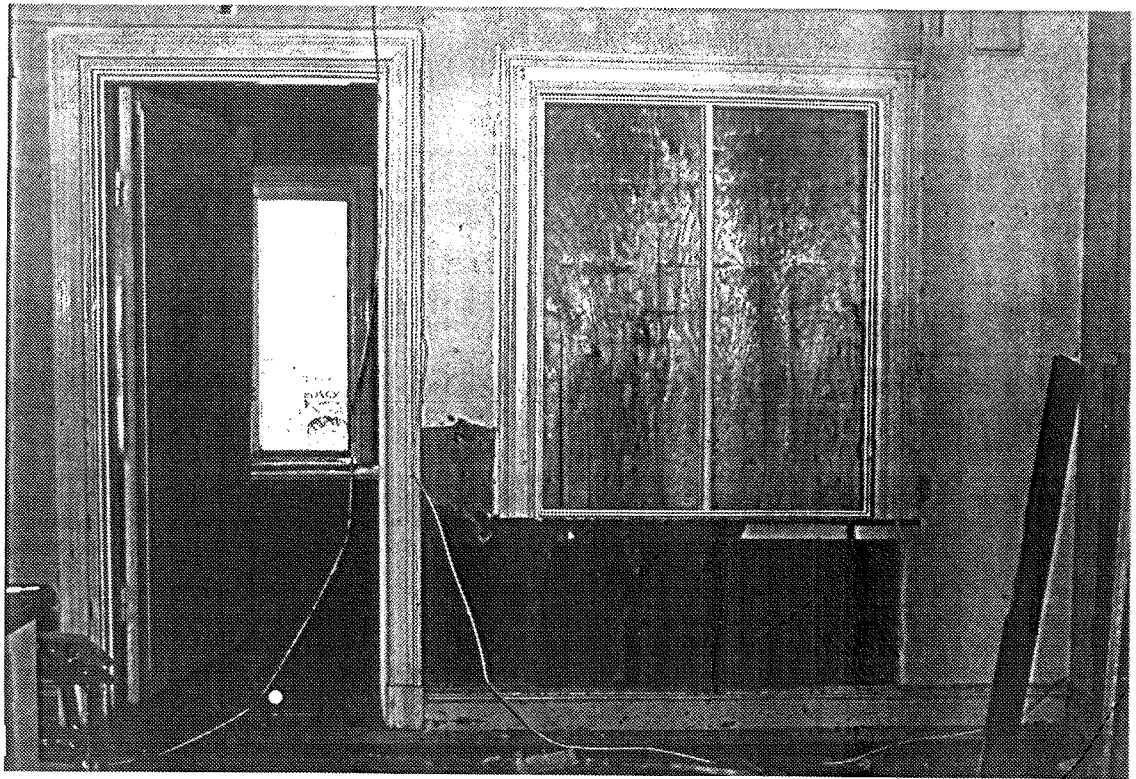
Vid denna ombyggnad fick huset också en ny invändig isolering, den gamla lerkliningen revs ut och ytterväggarnas insidor beslogs med omålad pärlspontpanel. Mellan timran och panelen lades en vind-isolerande papp. Husets NÖ hörn /gaveln var sannolikt rötskadad och bjälklaget i de båda gavelrummen mot öster (208,209) ersattes av ett nytt.

Vidare inreddes vinden som tidigare endast haft en vindscommare mot vardera gaveln, med kallvind i mittpartiet. Nu byggdes här en ny bekväm trappa som mynnade i en stor, möblerbar sällskapshall. Hallen upplystes av två takfönster och fick tidstroget pärlspontpanelade tak och väggar. De båda gavelrummen avdelades till vardera två små sovrum.

Även i vindsplanet ersattes de gamla snickerierna av nya. Kvar är endast det gamla taket med breda lockbräder och två gamla tredelade spegeldörrar, som flyttats till vindsförrådet innanför den stora hallen.

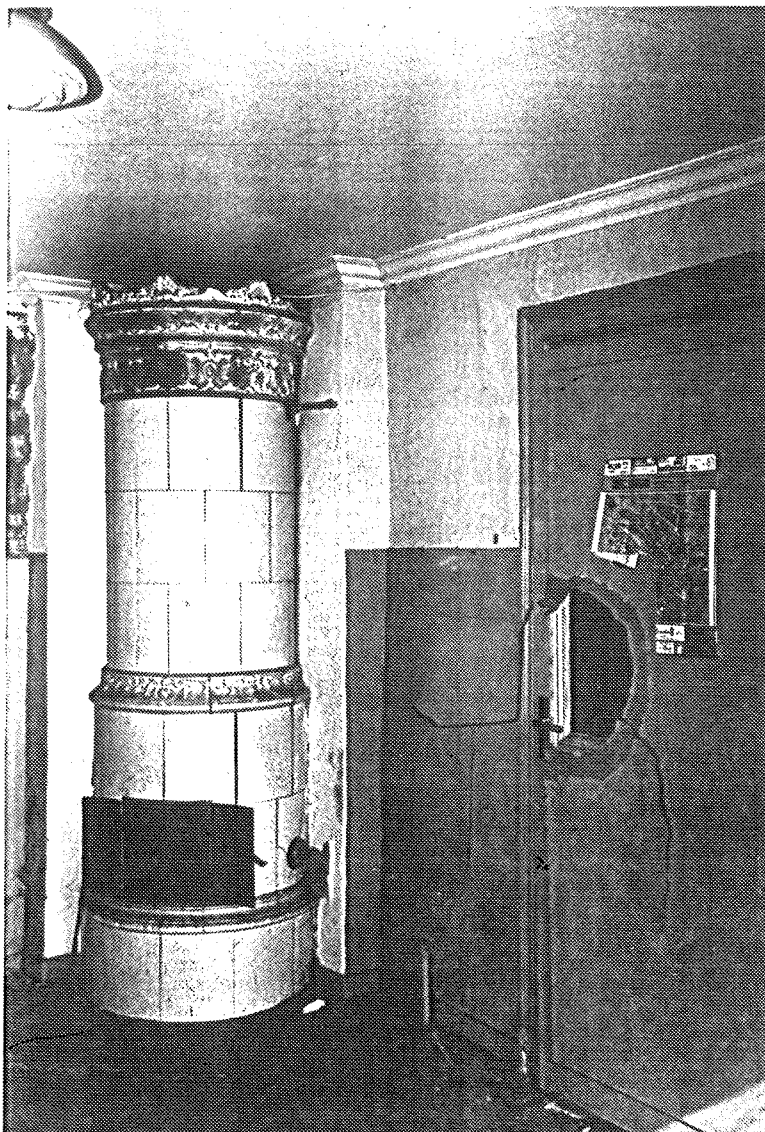
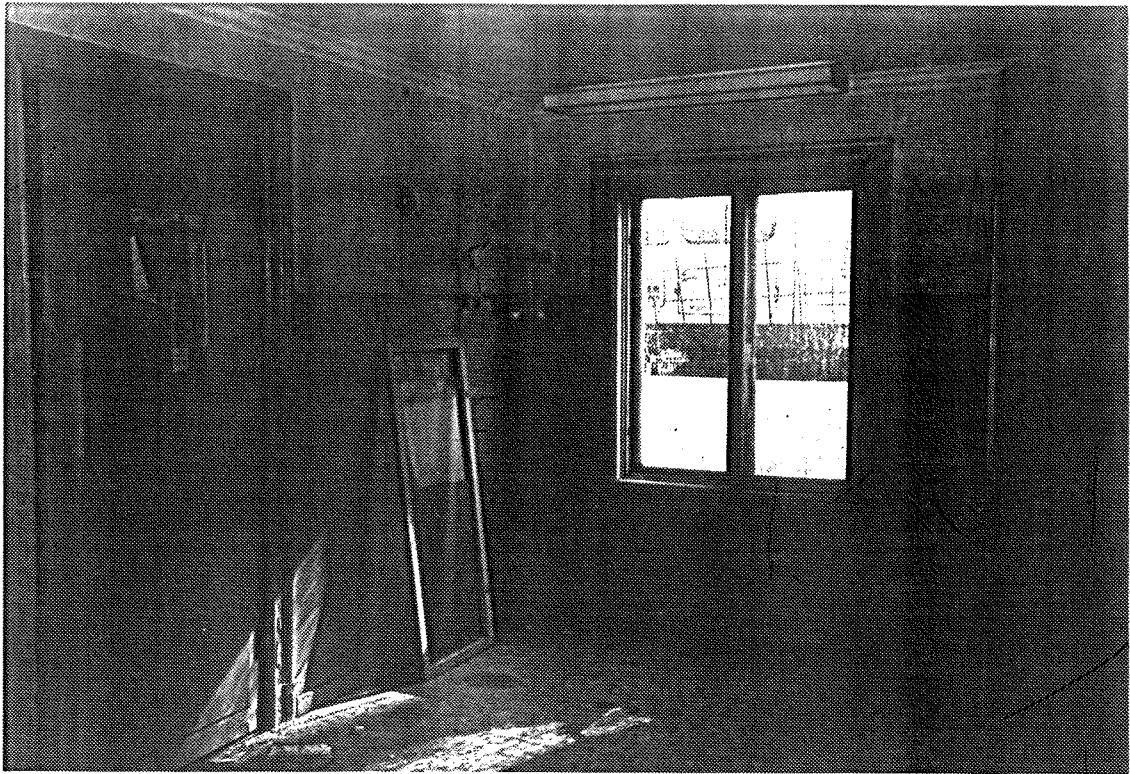

Rum 208, med delvis bortrivna tapeter. Å ytterväggen invändig isolering av stående omålad pärlspontpanel. Tvåluftfönster med lösa innerbågar!

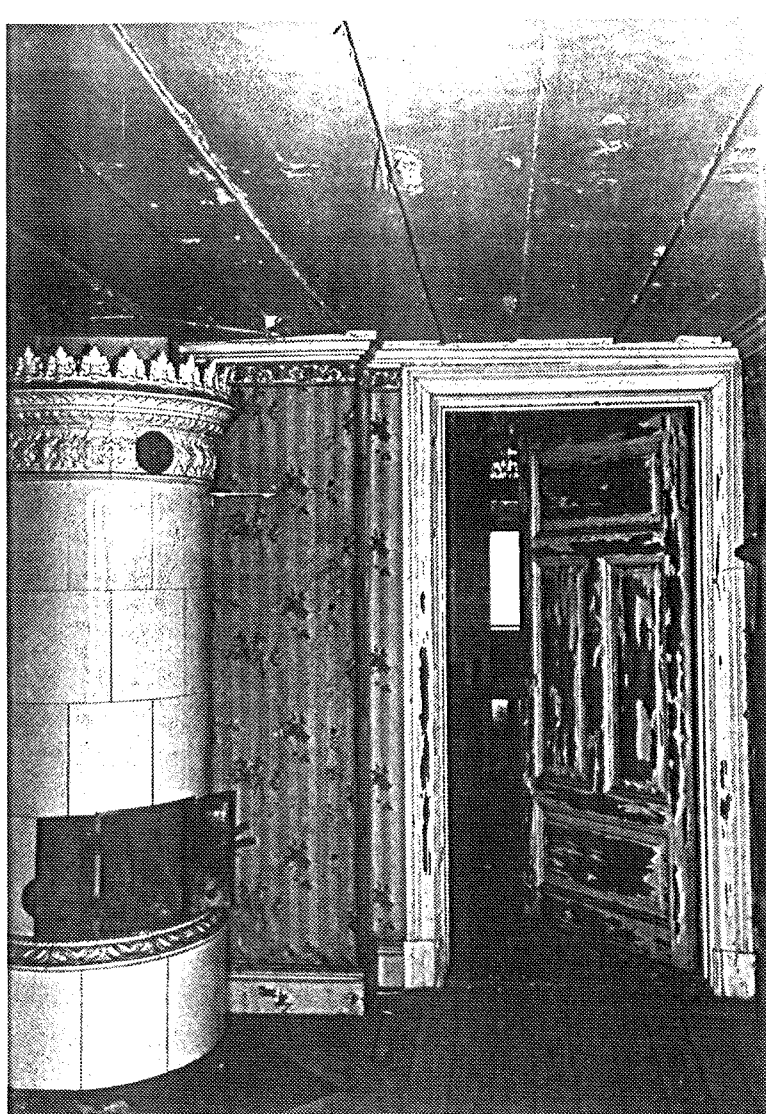

Ovan; Gamla köket (203) fönstervägg mot söder med gamla köksingången som finns kvar även efter ombyggnaden, även om f d köket nu är hall & bad.

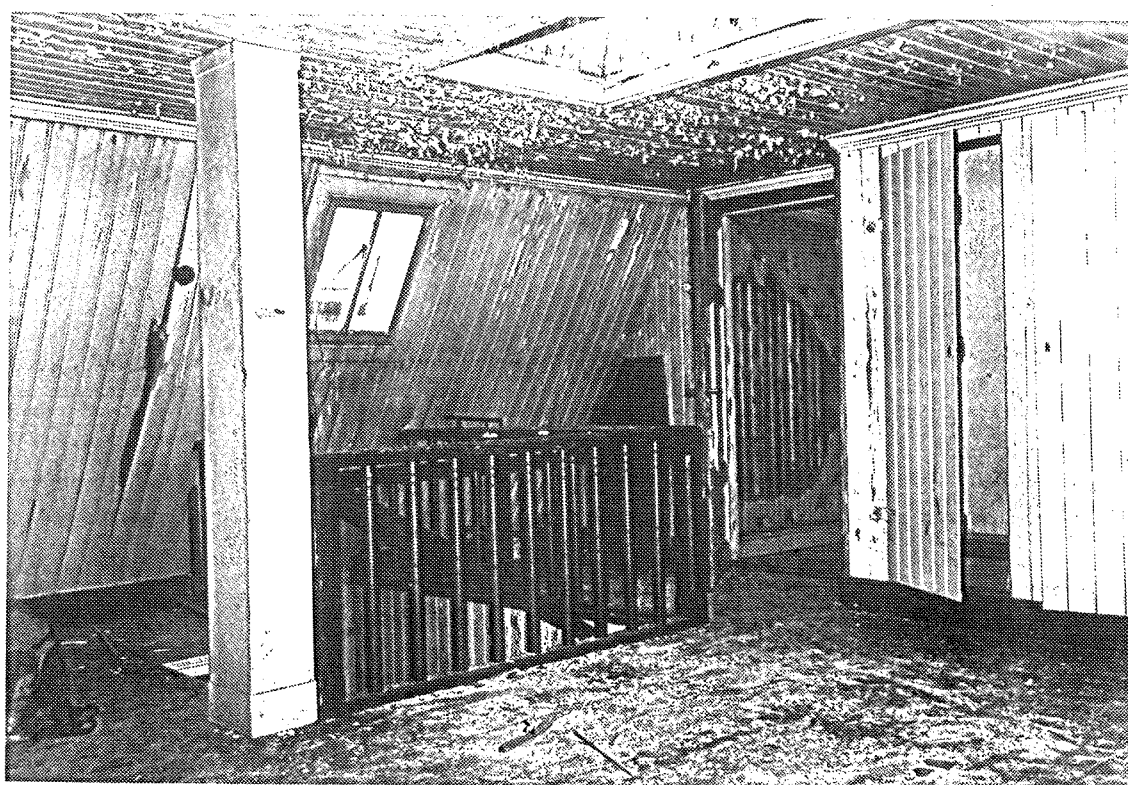
Nedan; spishörnan i samma rum "före".

Rum 209 i sin gamla
skepnad, rummet hade
senast fungerat som
omklädningsrum för
arbetarna på fabriken.

Ett av övervåningens fyra små sovrum (211) alla med gamla lockpaneltak, brädgolv & snickerier från sekelskiftet, liksom de små runda kakelugnarna.

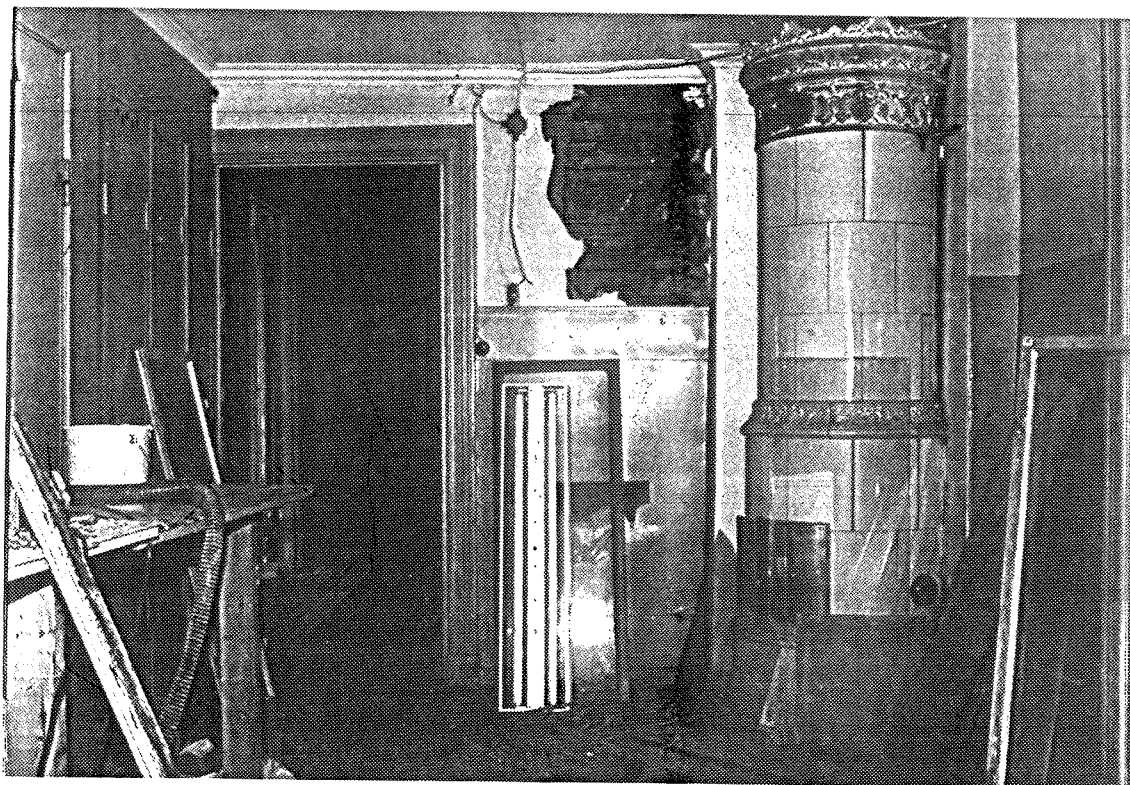
Vindsvåningens stora öppna hall med pärlspont å väggar & tak. Fönster i takfallet och sekundär avloppsluftningskanal vid trappan.

Ovan; rum 210, den stora hållen i vindsplanet med genuin sekelskiftesinredning. Undantaget är dessa båda dörrar till kallförrådet, som torde härröra från husets byggtid. Dörrarna är omhängda och har tidigare haft omvikta gångjärn.

Nedan sovrum (213) med fyrdelad sekelskiftesdörr. Panelade brädväggar under takpeten.

Huset har i princip stått i detta sekelskiftesmässiga skick ända fram till den nu avslutade ombyggnaden. De enda förändringar som skett var inredandet av en liten vattenklosett under trapploppet och upptagande av en ny entré direkt till det forna herrummet. Den senare förändringen hänger samman med att en del av huset fungerade som omklädningsrum för de kvinnliga arbetarna vid fabriken, på 1940- eller 50-talet. Köksinredningen hade moderniserats, den gamla vedspisen rivits ut och ersatts av elektrisk, samt kompletterats med kallvattenkran och vask. Vidare var dörrläget mellan kök och sovrum (206) igenbyggt.

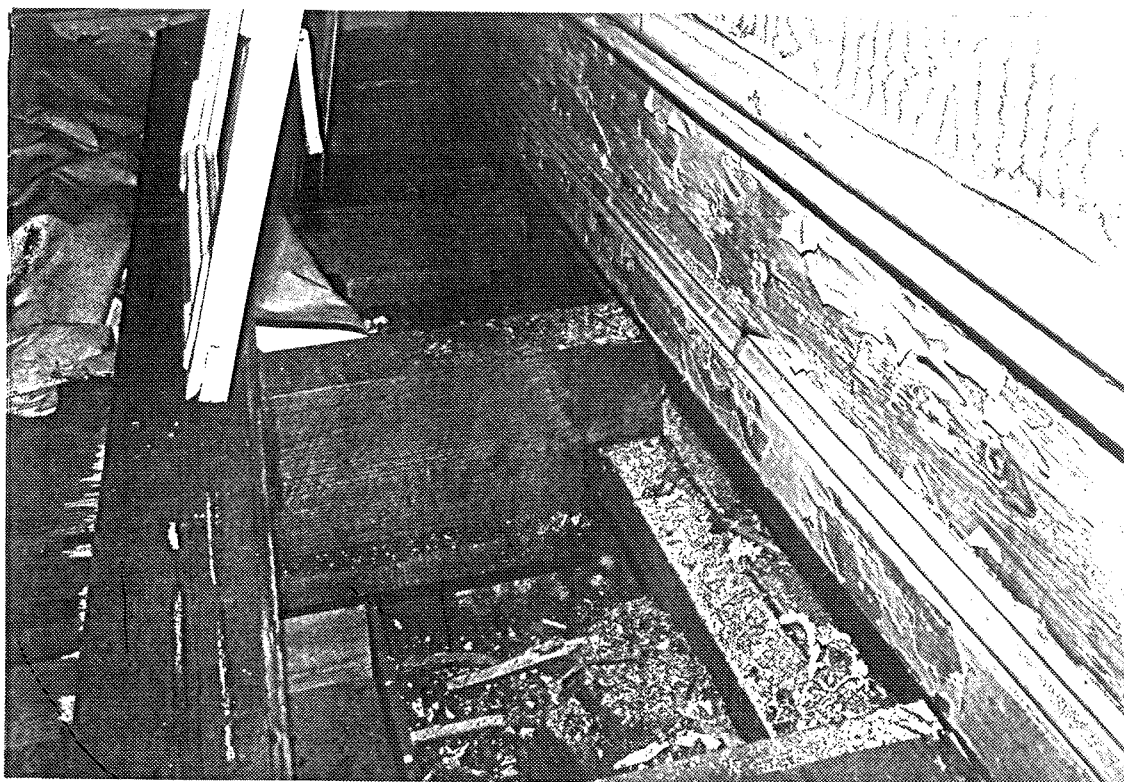
Rum 209 före ombyggnad. Rummet under en period fungerat som omklädningsrum för de kvinnliga arbetarna vid fabriken. Hög bröstpanel av masonit, låga socklar, omklädningskåp utmed södra väggen.

BOTTENBJÄLKLAGET

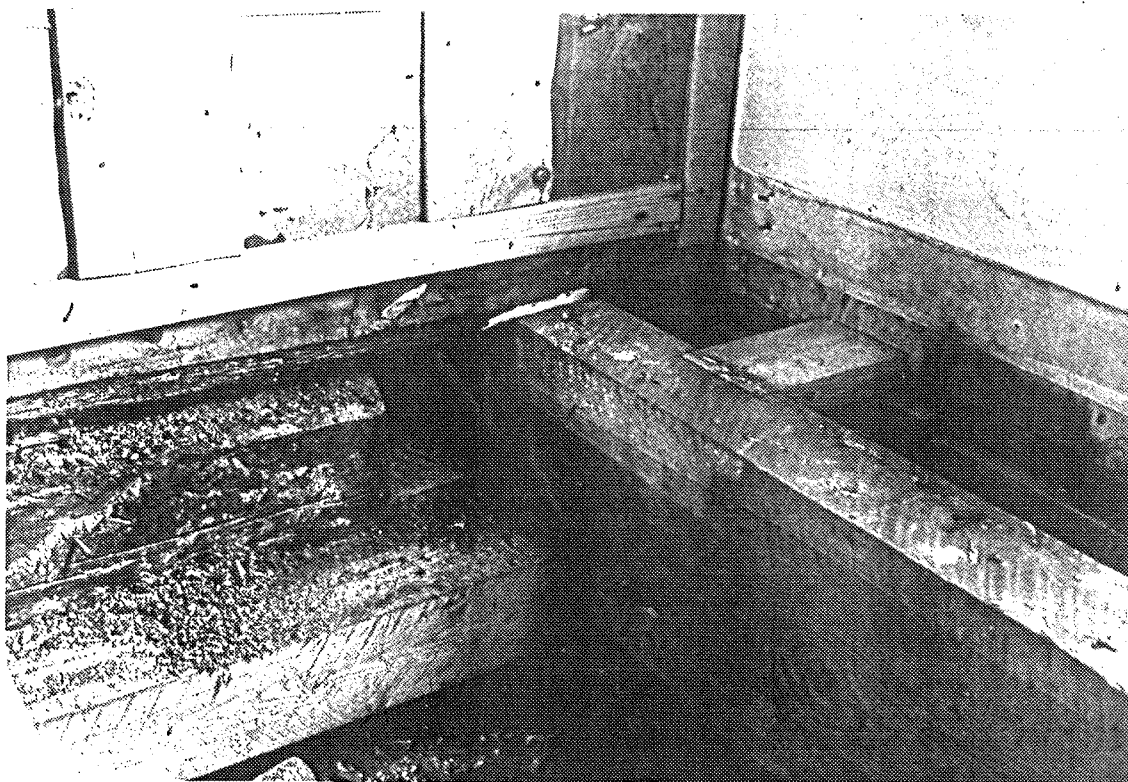
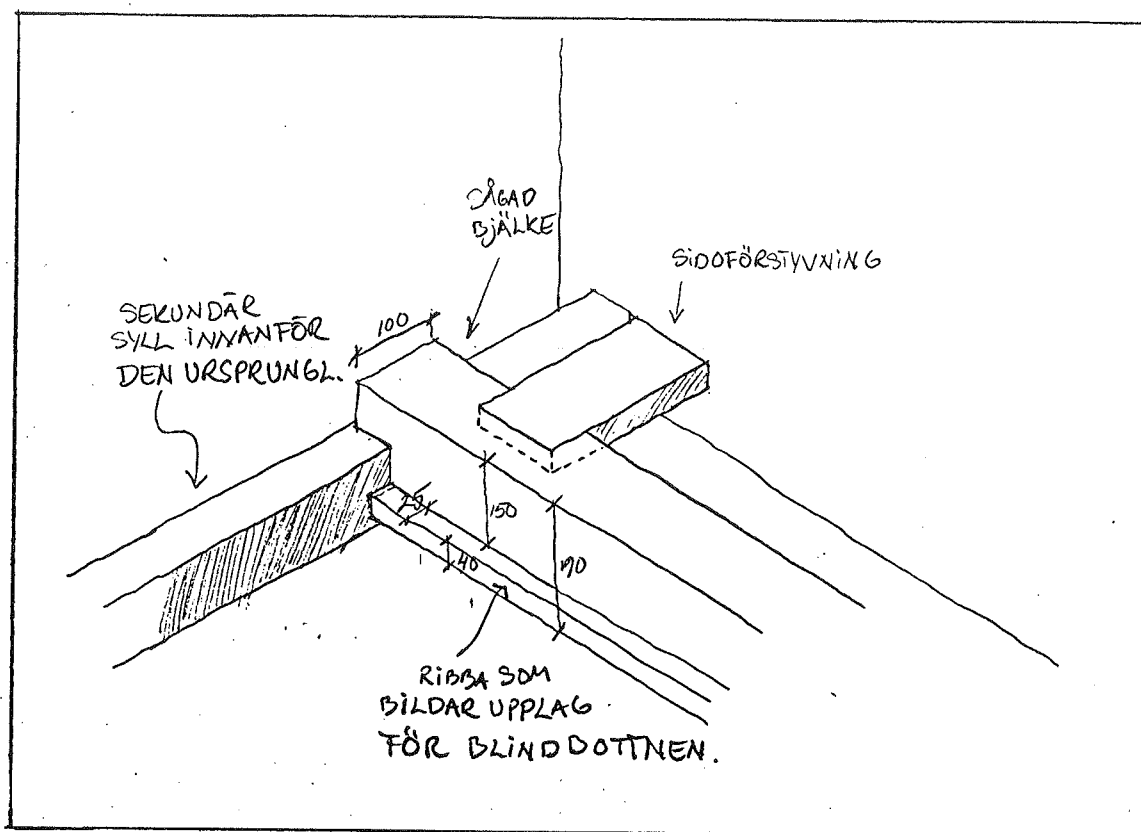
Bottenbjälklaget var i samtliga rum lagda i 90 vinkel mot husets långsida, med blindbotten och kryppgrund.

Bottenbjälklaget var redan tidigare utbytt i de östra gavelrummen 208 -209, samt förstugan. De nya sågade bjälkarna (100 x 190mm) var upplagda upp på ett nytt ringvarv, innanför den gamla syllen. Bjälklaget var stabiliserat i sidled, dels av korta bräder spikade på ringvarvets högkant mellan bjälkarna, dels av infällda tvärgående bräder.

Bottenbjälklaget hade här (i 208, 209) blindbotten med torvfillning, med en isolerande papp mellan torv och bottenbräderna.

Rum 208. Bottenbjälklaget öppnat och tömt på fyllning. Sågade bjälkar 100x190 på sekundärt upplag. Fotsockel sitter ännu kvar.

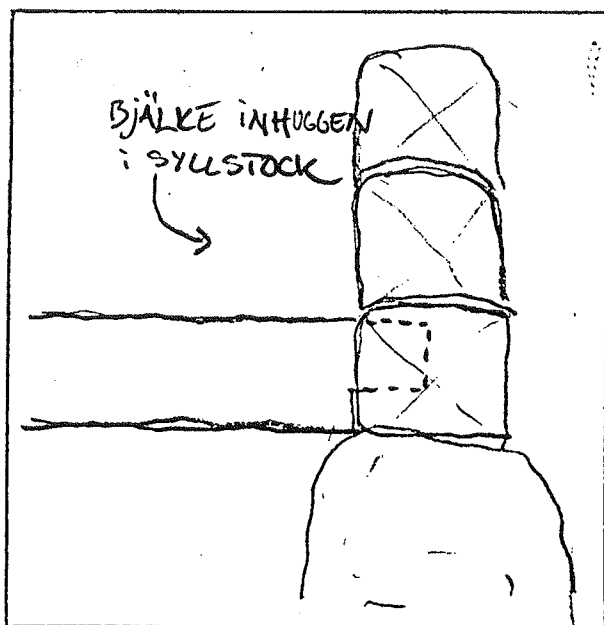
Ovan prinsipskiss över den sekundära bjälklagskonstruktionen från sekelskiftet.

Nedan; detalj av bjälklag som ovan, sett mot mellanvägg mellan 208 & 209. obs den infällda sidoförstyvningen.

I övriga rum låg det gamla bjälklaget av bilat 120 x 160 virke kvar. Blindbotten var här fylld med kolstybb, med ytskikt av sågspån. De gamla bjälkarna låg på ett cc-avstånd om 85 - 90 cm.

Bjälkarna var i denna äldre lösning inhuggna i syllstocken, se skiss, och lagda i rak linje genom husets hela djup, med skarv över mellanväggen (se foto).

I salen (206) låg en tvärgående timra som stöd för bjälkarna under desamma, uppstämpad av en stor sten i mitten. I övrigt löpte enkla kallmurar under mellanväggarna, med stämpstenar under dörrlägena.

Till vänster skiss av äldre bjälklagsupplaget, med bjälken inhuggen i syllen.

Nedan stämpsten under dörrläget mellan rum 206 & 207.

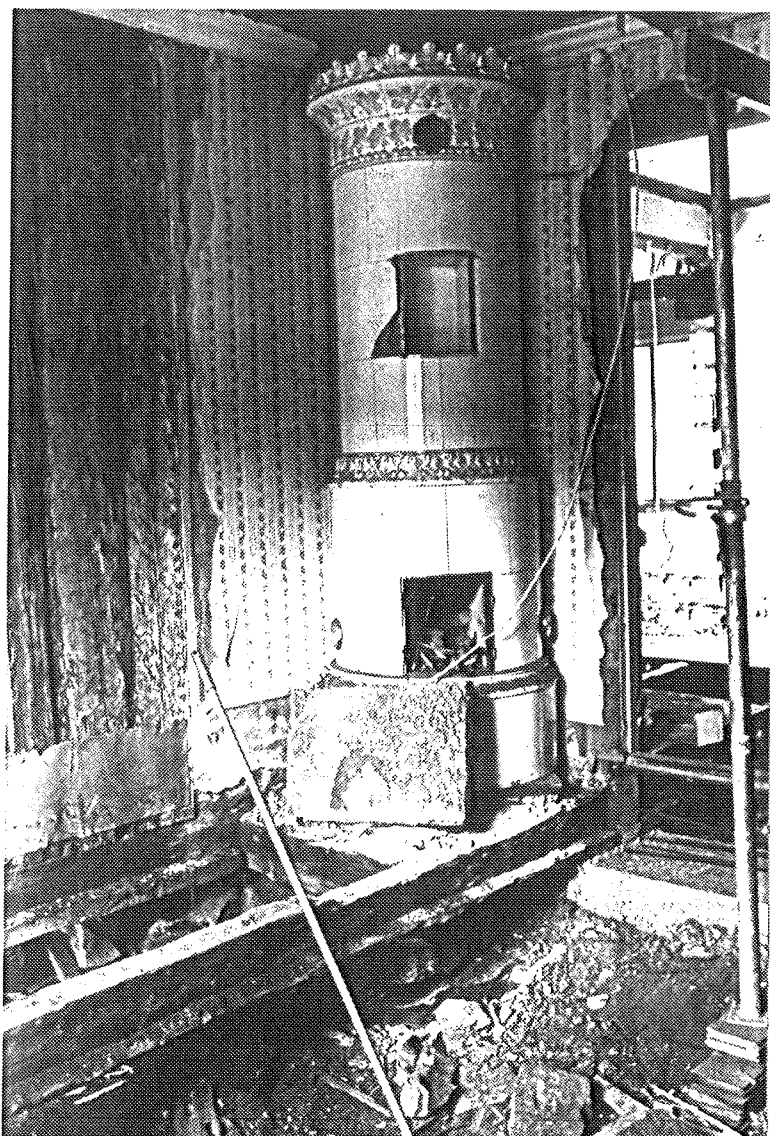

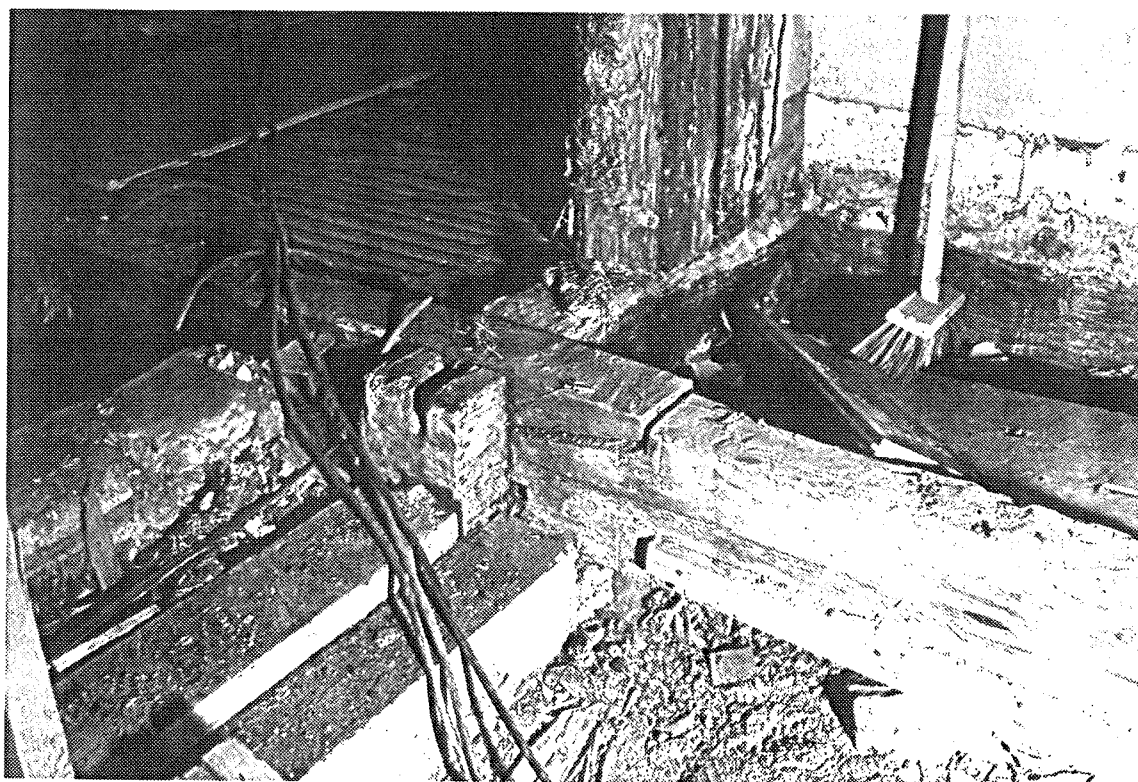
Mellanväggssyll mellan 208 & 207 stämplad under dörrhålet av en stor natursten. Obs väggskivan av resvirke mellan muren och dörrhålet (t.v)

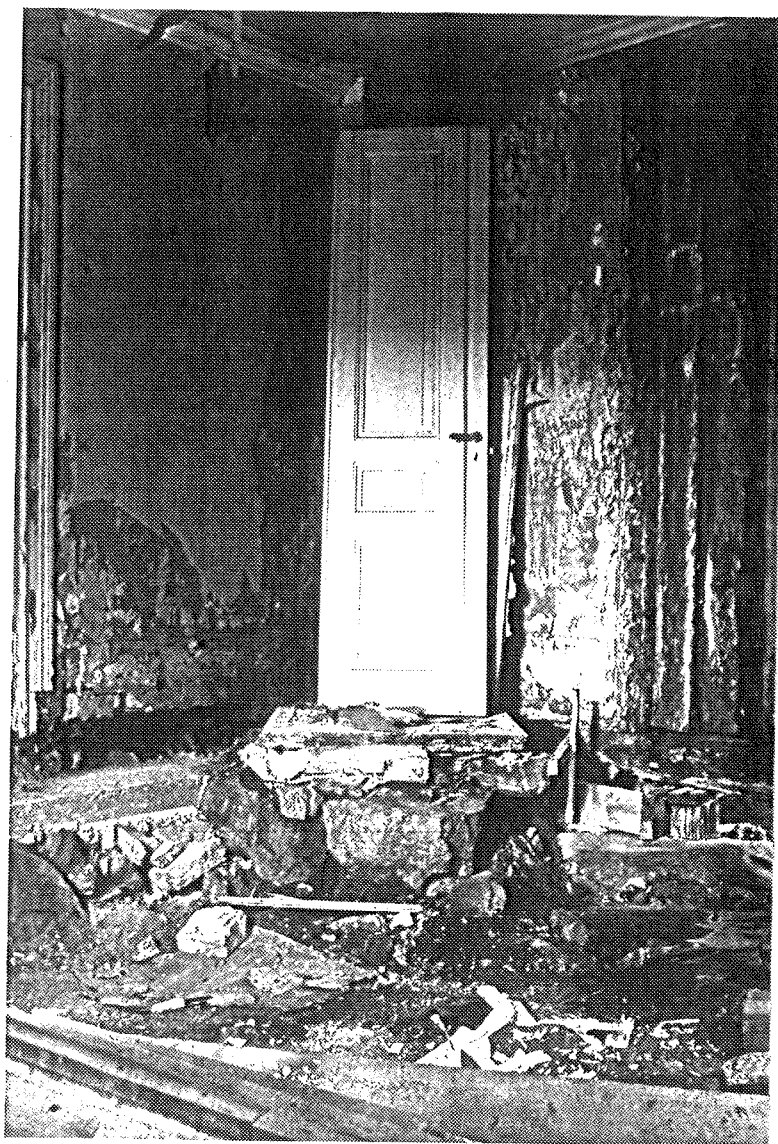
Stora gundstenar under knuten, SV hörnet gamla köket. Hörnen är de viktigaste punkterna i det knuttimrade husets grundläggning, då det är här merparten av lasten tas ner.

Rum 206, äldre bjälklag med
avväxling för kakelugnen.
Ny betonggjuten sockel under
mellanvägg till höger.

Äldre bjälklag skarvat över mellanvägg (mellan serverings-
gång och sal). Blixtskarv!

Samtliga eldstäder stod på egen grundläggning. Här eldstadsgrunden i rum 208
I stället för kakelugn, en av de gamla döbattangerna i rumsfilen!

Salens kakelugn på egen grundläggning
Två gamla bjälkar framför ugnen. I för-
grunden syns en nygjuten stämpklack med
gjutformen kvar.

Samtliga eldstäder var lagda på egen kallmurad grundläggning, avvaxling av bjälkarna framför eldstäderna var utförda med dragsäkrande laxar.

I övriga rum var det gamla bjälklaget av bilat 120 x 160 virke.

Verandans tunna plankbjälklag var lagt i motsatt riktning än övriga bjälklag, dvs i husets längdriktning, på ett cc-avstånd om 630 mm.

Vindsbjälklaget bestod av bilade timmer laga i husets breddriktning, på ett cc avstånd om ca 900 mm.

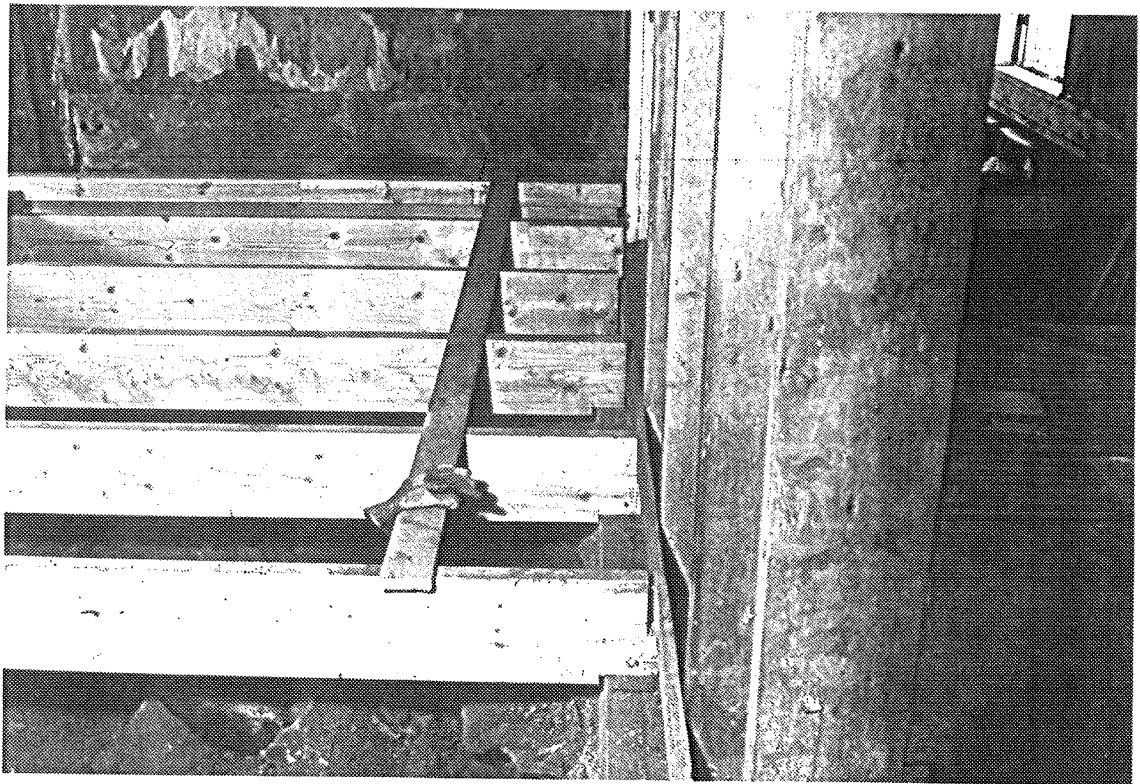
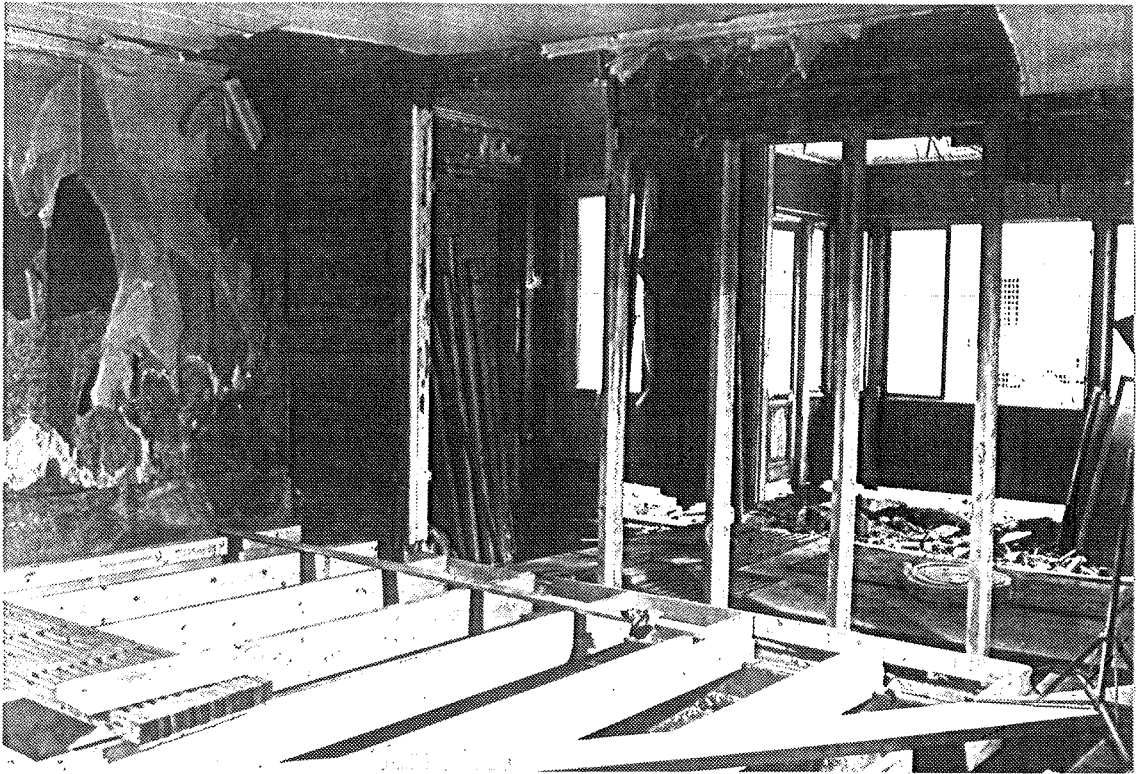
Hela bottenplanet fick nytt bjälklag, av sågade plank 45x220, cc avstånd 600, och endast några få äldre bjälkar kunde bevaras i salen 206, och nya köket 207.

Verandan som p g a rötskador fick byggas upp från grunden fick ett nytt betongbjälklag.

Rum 212 fd sovrum, blivande bad i övervåningen. Golvet demonterat och bjälklagsfyllningen utriven.

Vägg till vänster, mot förråd, en plankvägg, med puts på rörning.

Nytt bjälklag i salen, sett mot den rivna, uppstämpade väggen mot förstugan. De nya bjälkarna mäter 45x220 och ligger på ett cc-avstånd om 600mm. Nedan Bjälkarnas upplag på ny grundmur av betong under mellanväggen.

STOMVÄGGAR

Husets timmerväggar var lokalt mycket svårt rötangripna! Dels var syllstocken angripen utmed hela gatufasaden och östra gaveln. Denna skada var sannolikt av gammalt datum, troligen t o m före panelinklädnaden vid sekelskiftet.

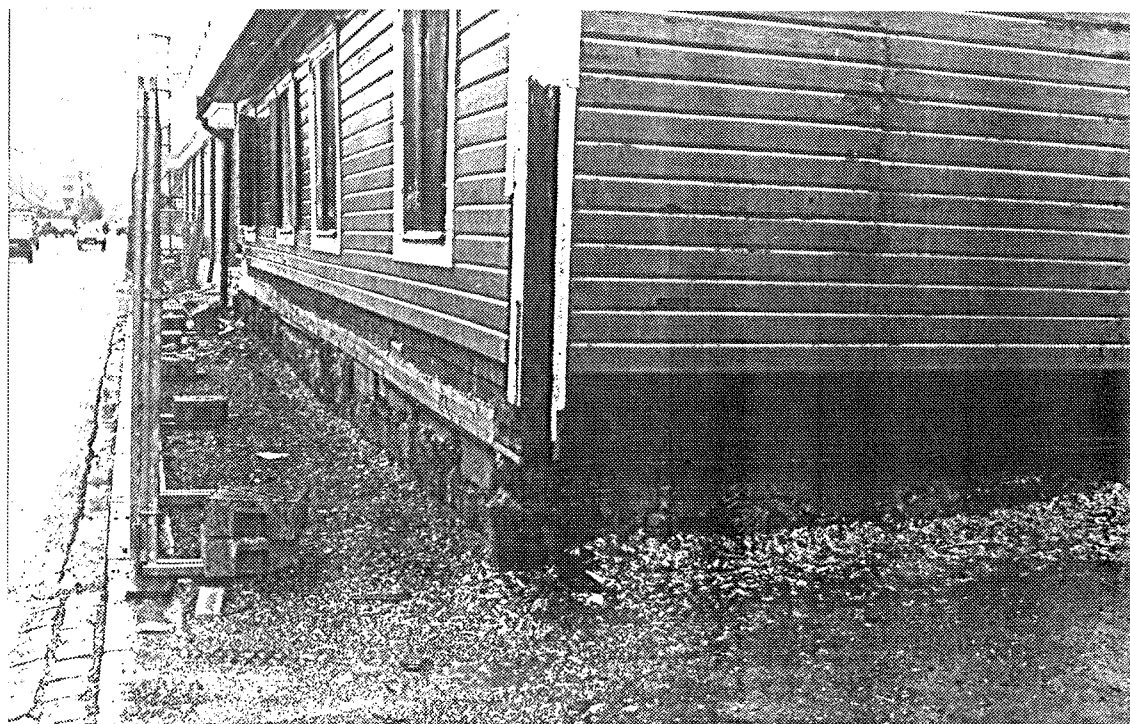
En ny syllstock av sammansatt virke fick ersätta den gamla bilade, rötade syllen.

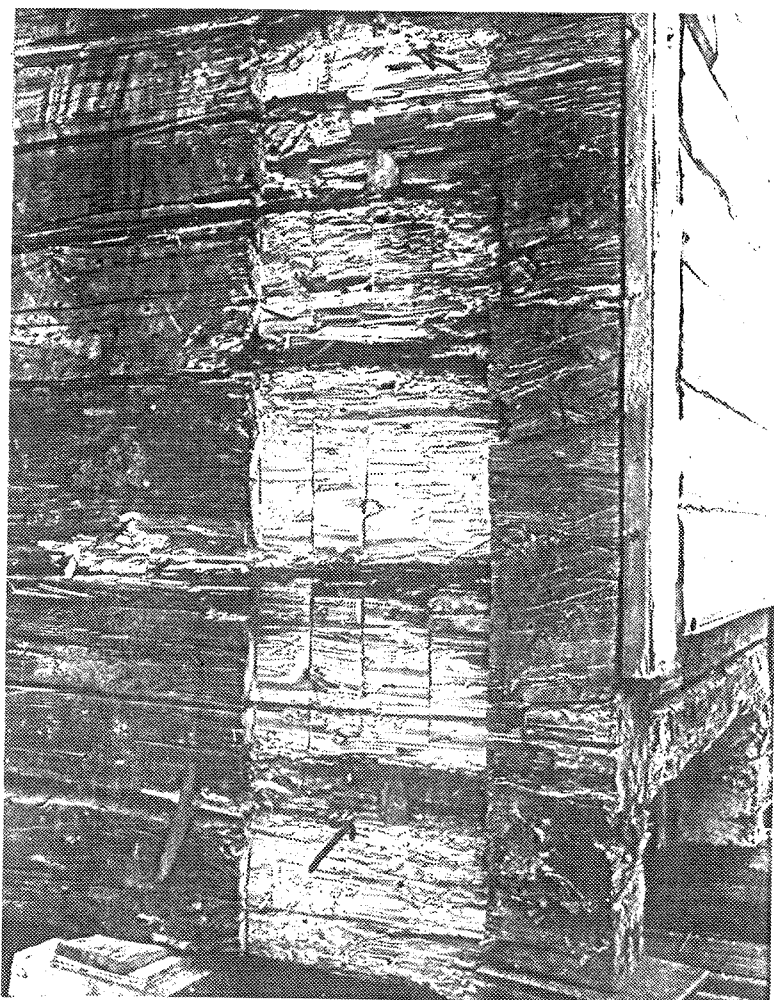
Gatufasad närmast östra hörnet. Gammal rötskada dold under sekelskiftespanelen! Rummet här innanför (208) hade också fått nytt bjälklag vid ombyggnaden kring år 1900. Obs det rostade hörnjärnet.

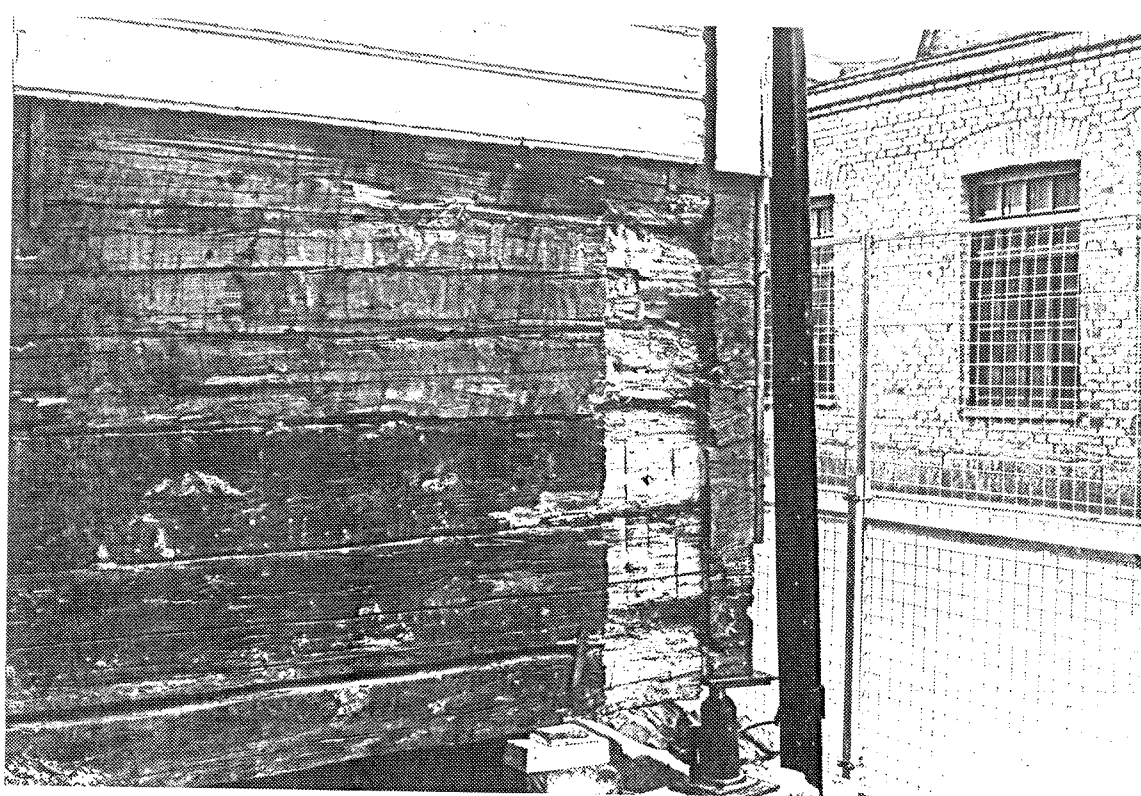
Gatufasaden sedan den gamla rötade syllstocken rivits ut. Stensockeln avjämnades med betong i överkant och mot insidan.

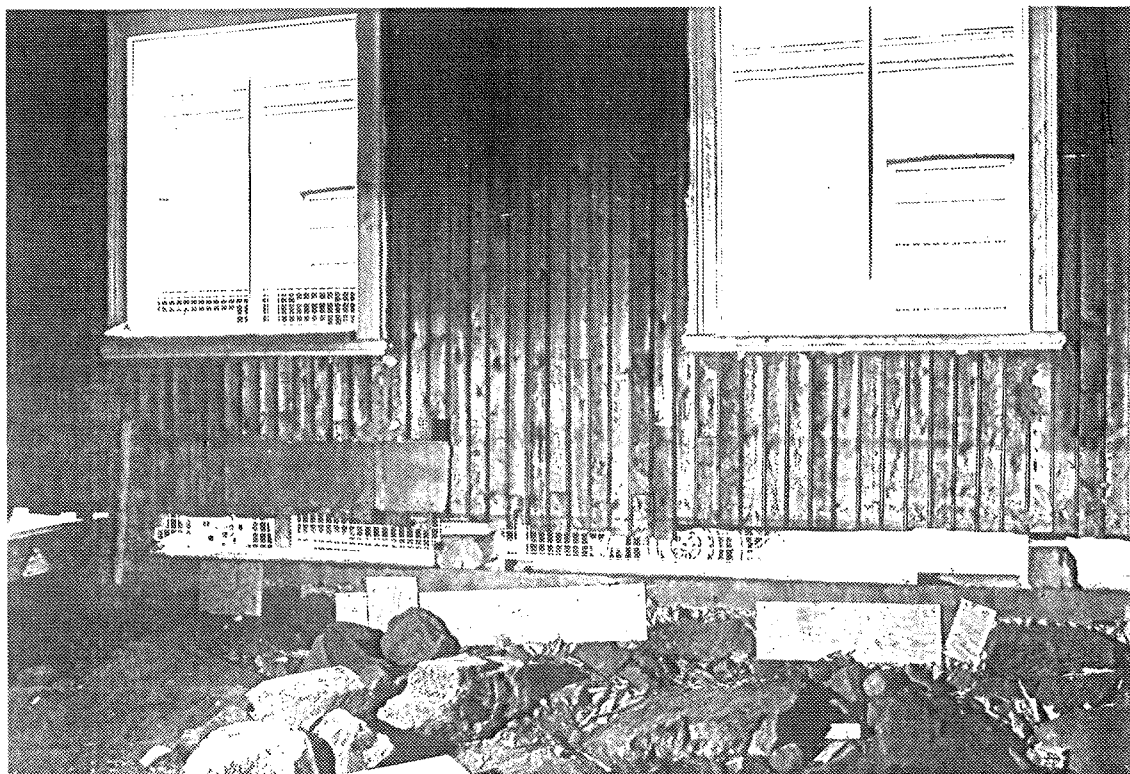
Samma fasad som ovan, med ny syllstock av sammansatt virke monterad.

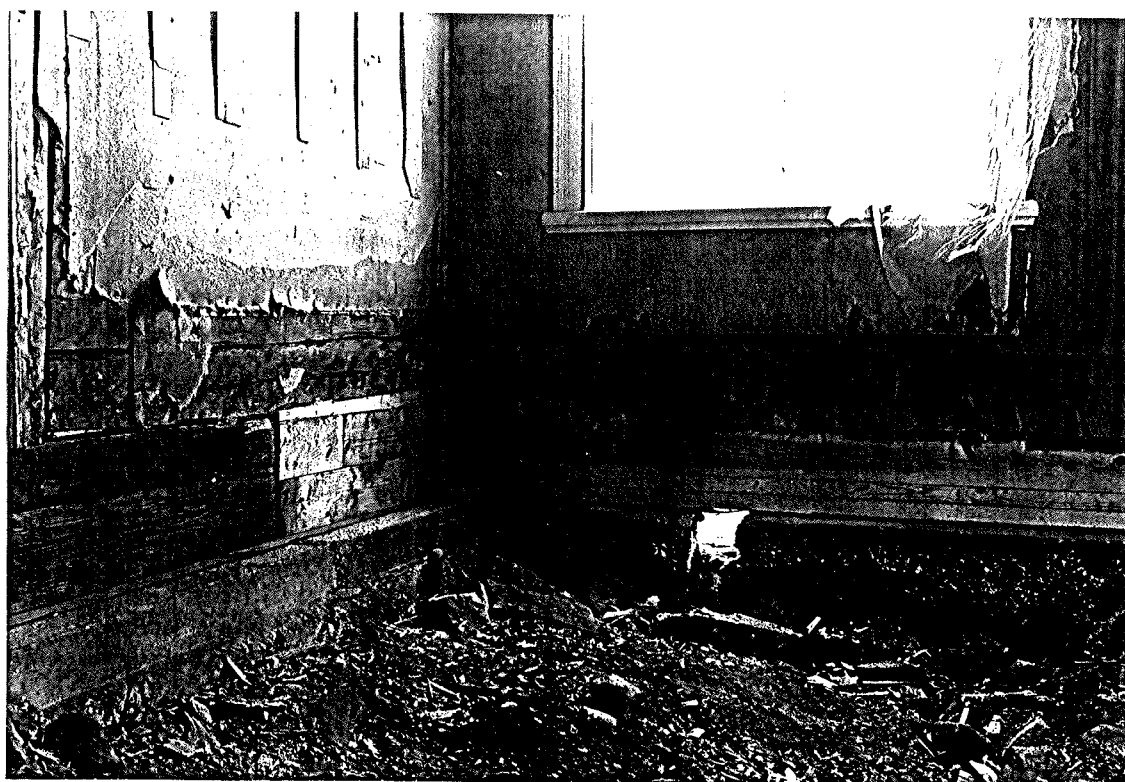
Detalj av NÖ hörnet, gavel-
sidan. Rötad ytved bort-
huggen och de sammanhållande
dymlingarna frilagda!

Hörn som ovan, hörnet lyft, gamla syllstocken borttagen. Laxad
knutkedja.

Salen (207) sedan syllstocken demonterats och stensockeln avjämnats med betongpågjutning. Obs den gamla isoleringen av ytterväggen, i form av omålad pärlspontpanel.

Ny syll inlagd , här sedd från rum 206, blivande köket.

Men också innerväggarna var illa rötangripna. Innerväggs-skadorna var koncentrerade till väggarna kring förstugan, vilket också innefattar en yttervägg mot verandan.

Rötskadorna hade här sin källa dels i en liten gammal WC som stått under trappan, men framförallt i gammalt takläckage. Vinden var isolerad med sågspån mot yttertakets. När tak-täckningen läckt vatten hade sågspånet fungerat som en tvättsvamp och sugit åt sig vatten som letts vidare ner i ytterväggen mot verandan.

Dessa skador i väggarna ilagades med regelverk, i stället för liggtimmer. Väggarna mellan förstuga och veranda samt mellan sal och förstuga fick helt rivas ner och ersättas av regler.

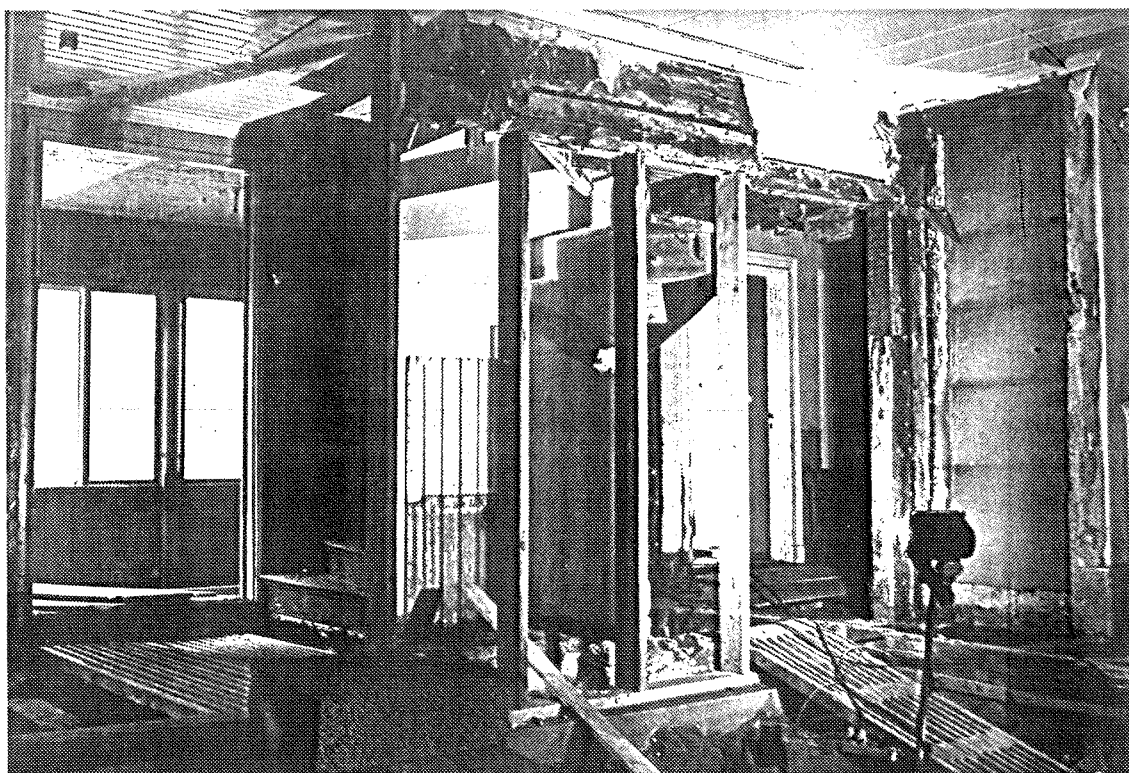

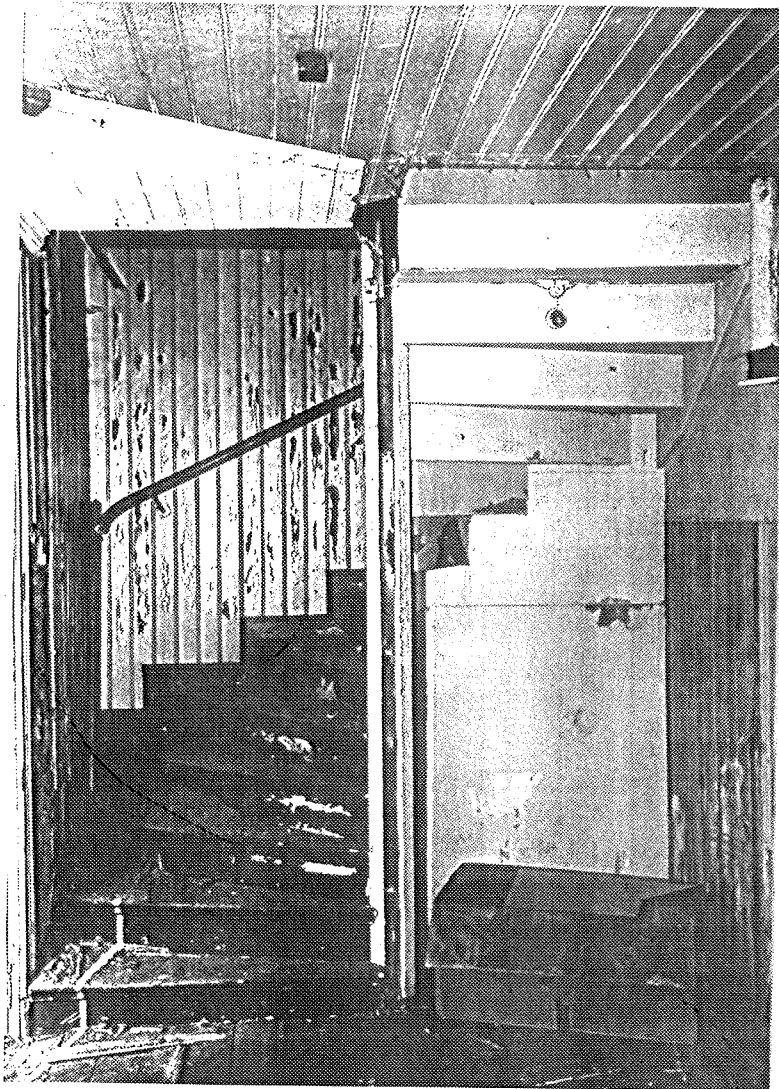
Fri sikt från salen (207) ända ut till verandan! Mellan-väggarna mellan sal och förstugan resp förstugan & veranda p g a svåra rötskador ersatta av regelväggar.

Återstoden av väggen mellan 209 & förstuga sedan röt-skadade delar rivits.

Nedan; Från salen (207) mot förstugan medan gamla trappan fortfarande är kvar.

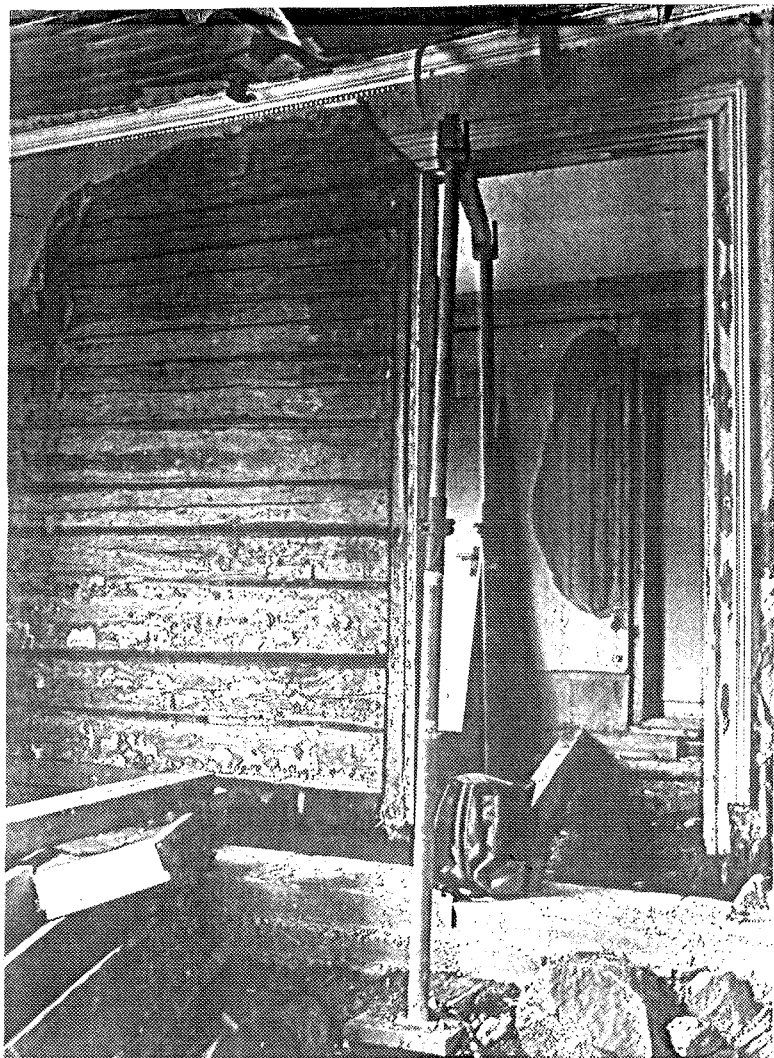

Ovan gamla trappan sedd från
förstugan. utrymmet t h under
trappan tidigare inrett till
WC.

Nedandetalj av rötskada invid
trappan.

Ovan, nygjuten betongsockel under mellanvägg mellan 208 & 209. Syllen demonterad, dörrhålet uppstämpat.

Nedan dörr mellan 209 och förstugan, rötat väggparti ersatt av regelverk, dörrkarmen ilagad. Obs kakelugnens egen grundläggning i bildens högra kant.

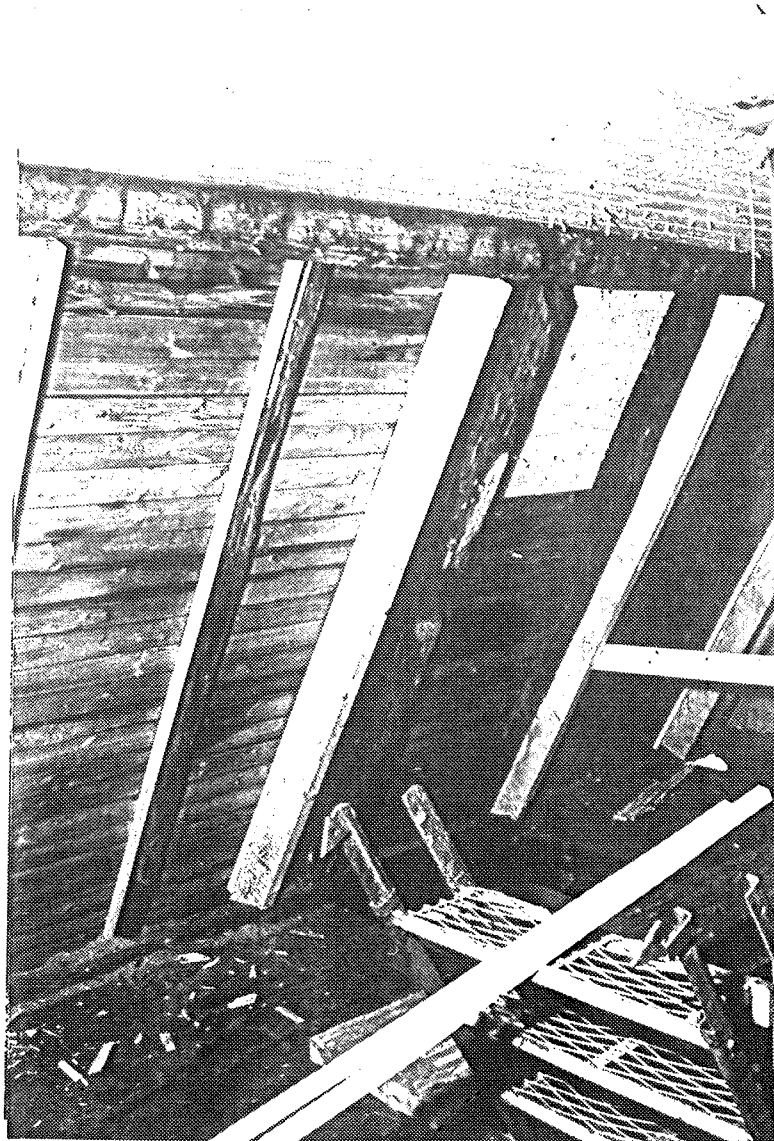
TAKKONSTRUKTIONEN

Vattentaket av falsad skivplåt på spontad takpanel, bärs av rafter vilande mot tre åsar. Nockåsen av rundtimmer stöttas i tre punkter av korta ständare.

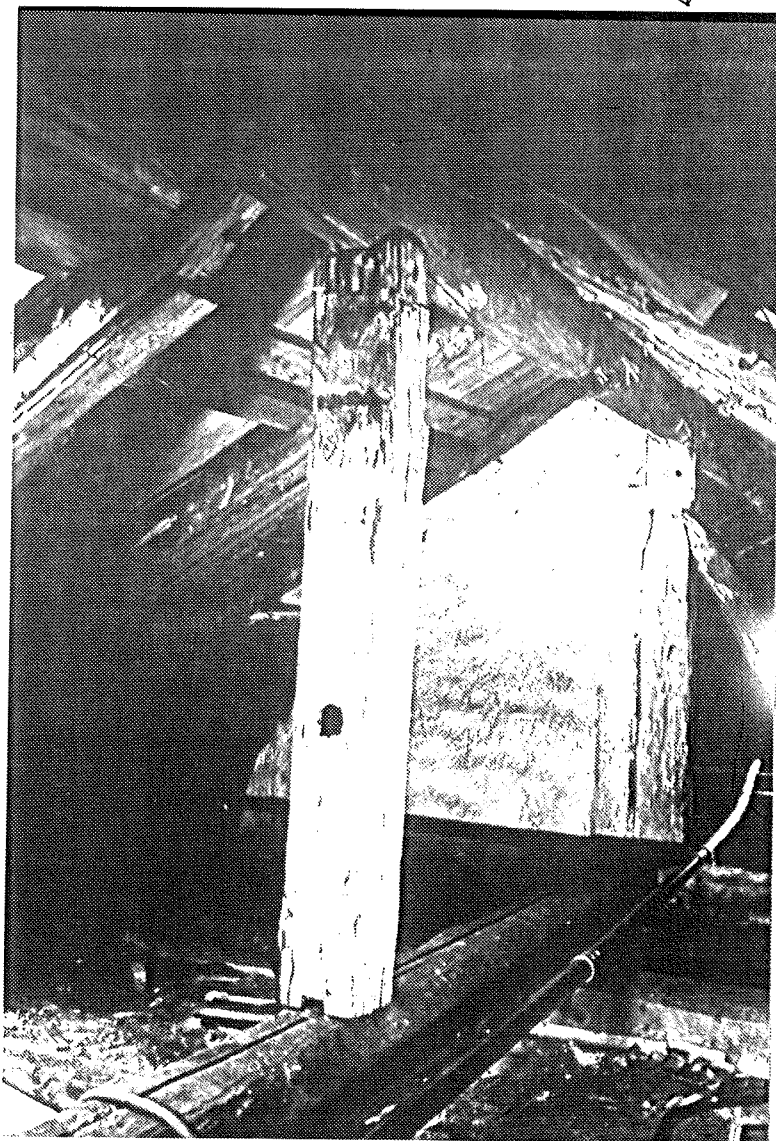
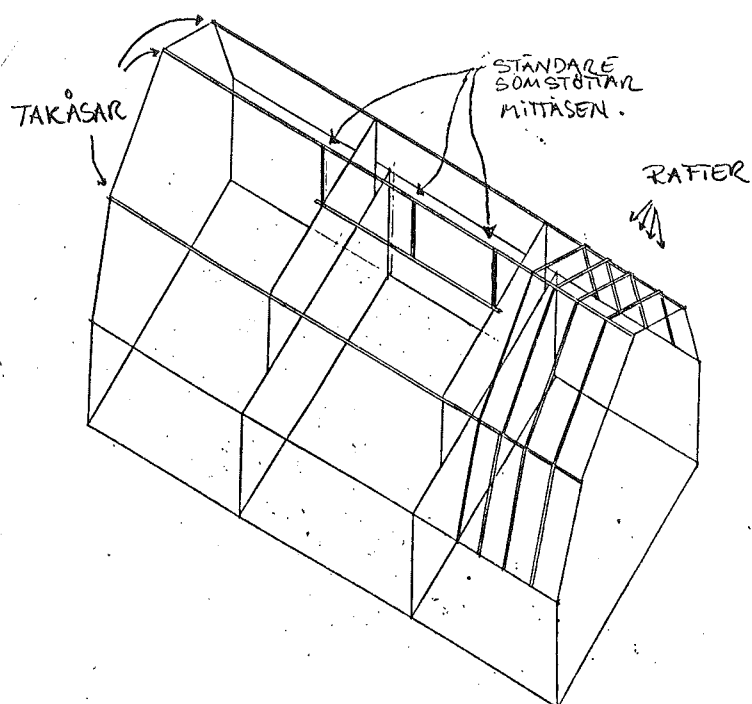
Den mittersta ständaren vilar på en med åsen parallel timmerstock, med upplag på de tvärgående mellanväggarna. De två sidoständarna vilar direkt på de tvärgående mellanväggarna. Dessa två ständare är sidoförstyvade av snedstöttor med s k förstöt mot ständarna.

Mellan rafterna löper kottlade, horisontella virken som stöd för den vertikala takpanelen.

Skadorna på taklaget var förvånansvärt små, främst var det rafterna i det nedre takfallet - som bildat vägg med sågspånsfyllning mot övervåningens stora hall. Men också dessa skador var små och kunde åtgärdas med nya sidostycken på rafterna.

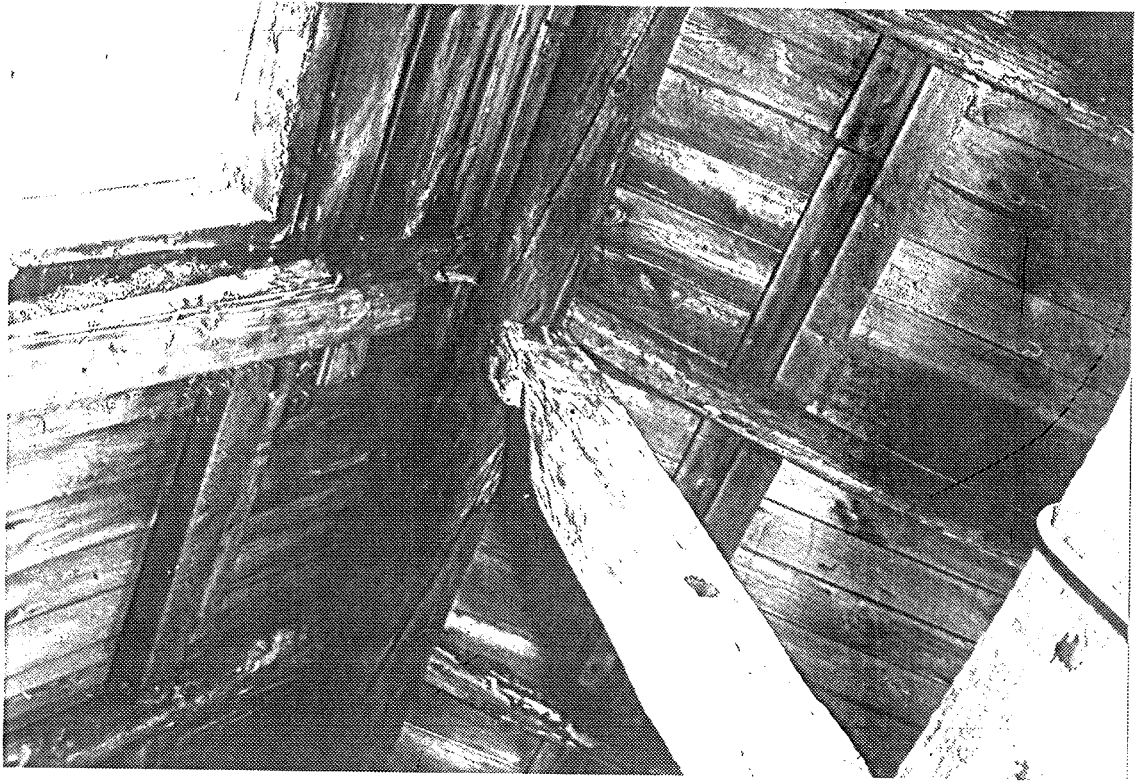

Nedre takfallet, som varit isolerat med sågspån mot övervåningens stora hall. Takkonstruktionen frilagd, rafterna förstärkta med nya sidostycken.

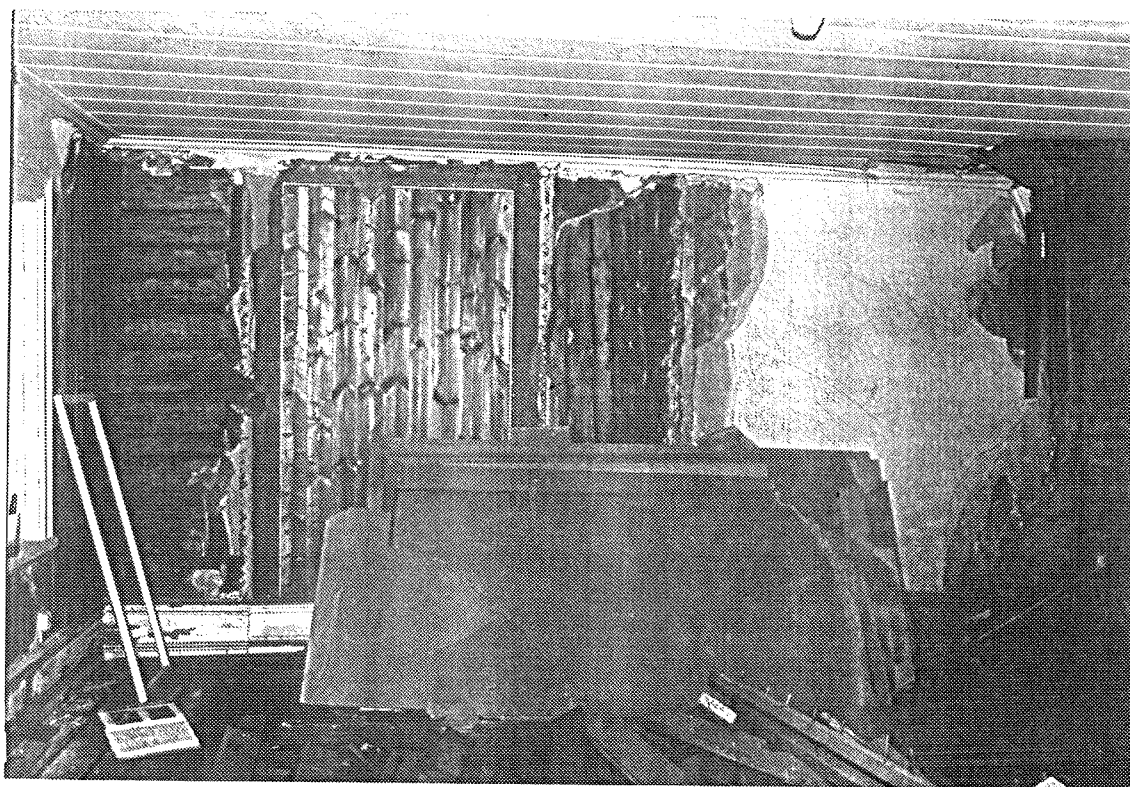
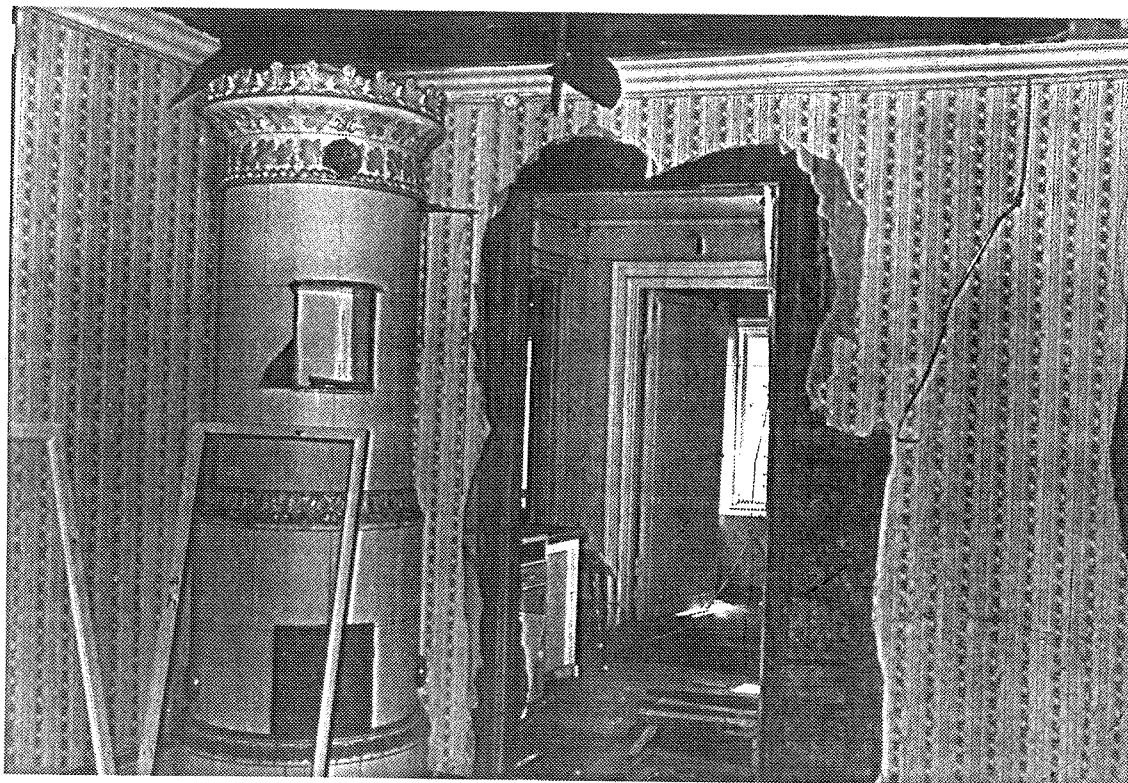

Överst principskiss över takkonstruktionen, med åsar, rafter och stöd för mittåsen.

Nedan ständare som bär upp mitt åsen.

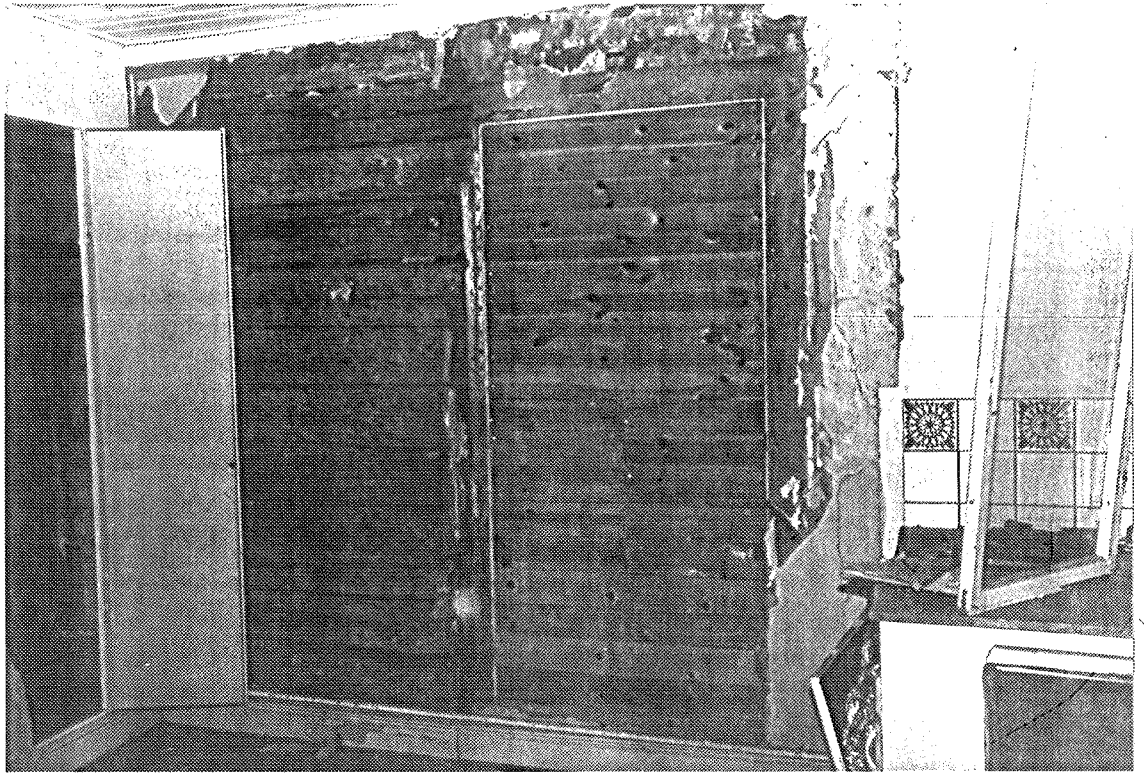

En av mittåsens stöttor, sedd underifrån.

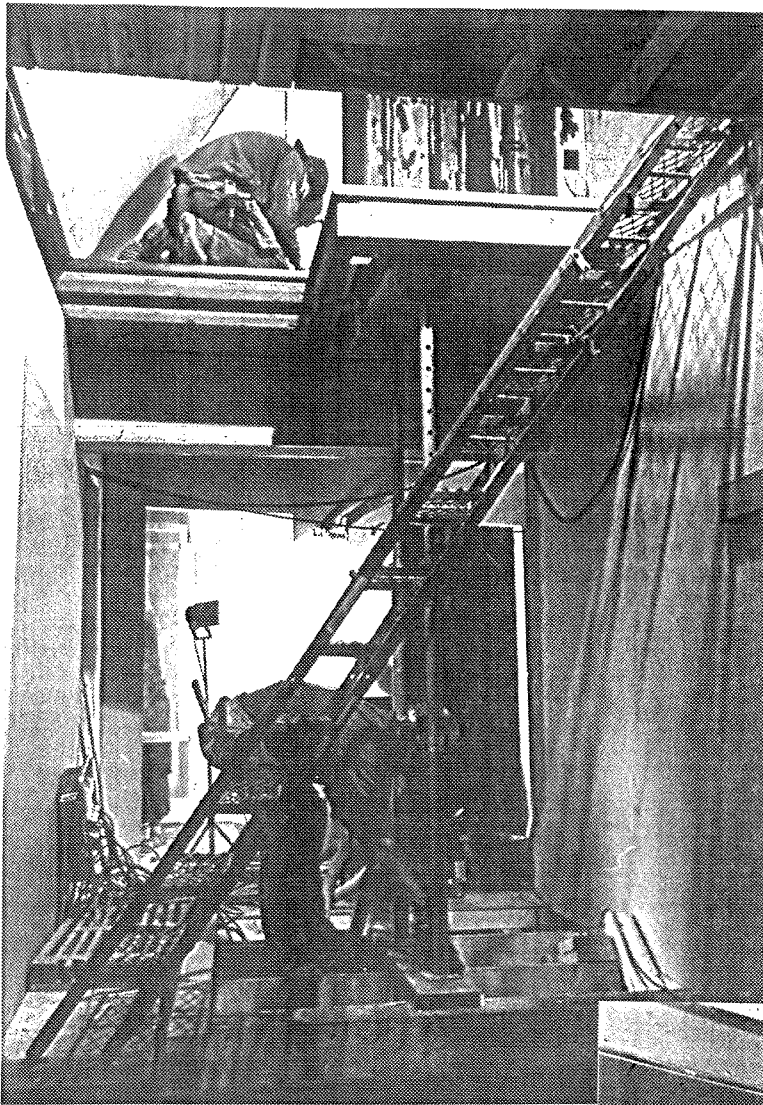
Ovan dörrhål mellan 206 & gamla köket, sett från 206.
I bakgrunden skymtar också den gamla köksentrén från
verandan, köksentreén har bibehållits.

Nedan igensatt dörrläge för pardörr, mellan salen och
208. Dörrläget har öppnats på nytt vid ombyggnaden!
Obs restimret mellan dörrhålet och murstocken.

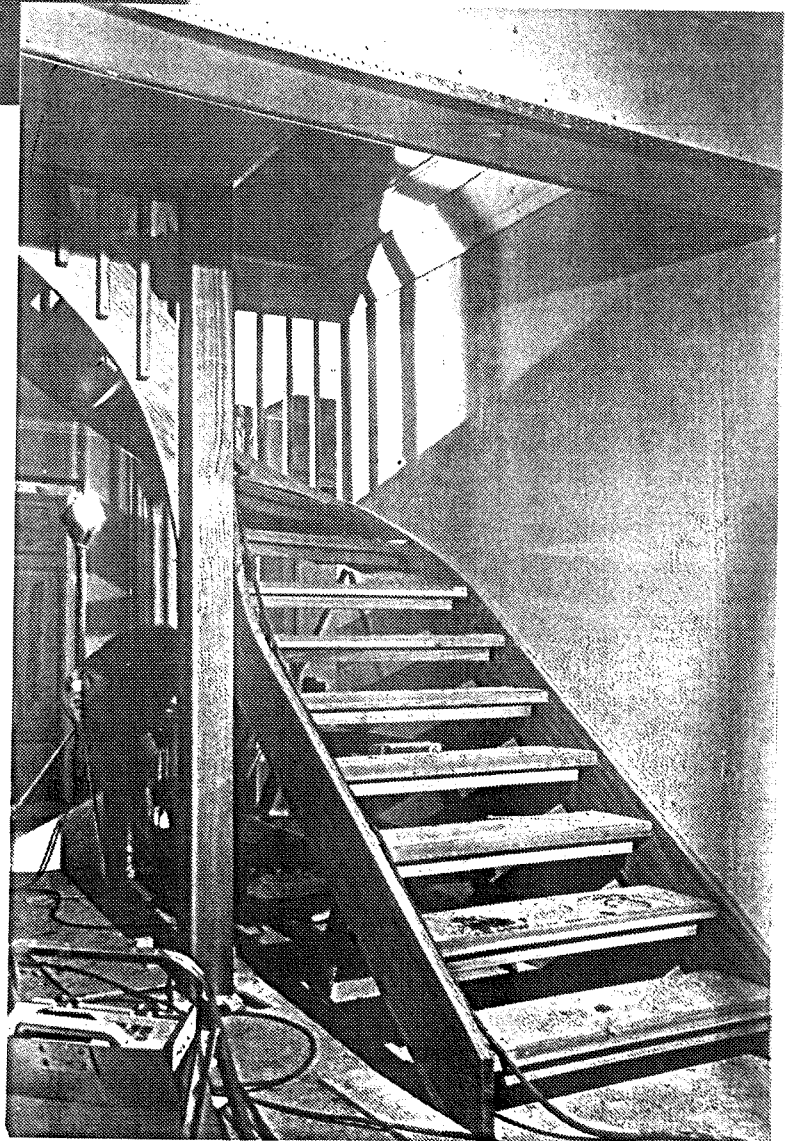
Ovan dörrhål mot 206 från gamla köket, igensatt vid tidigare ombyggnad.

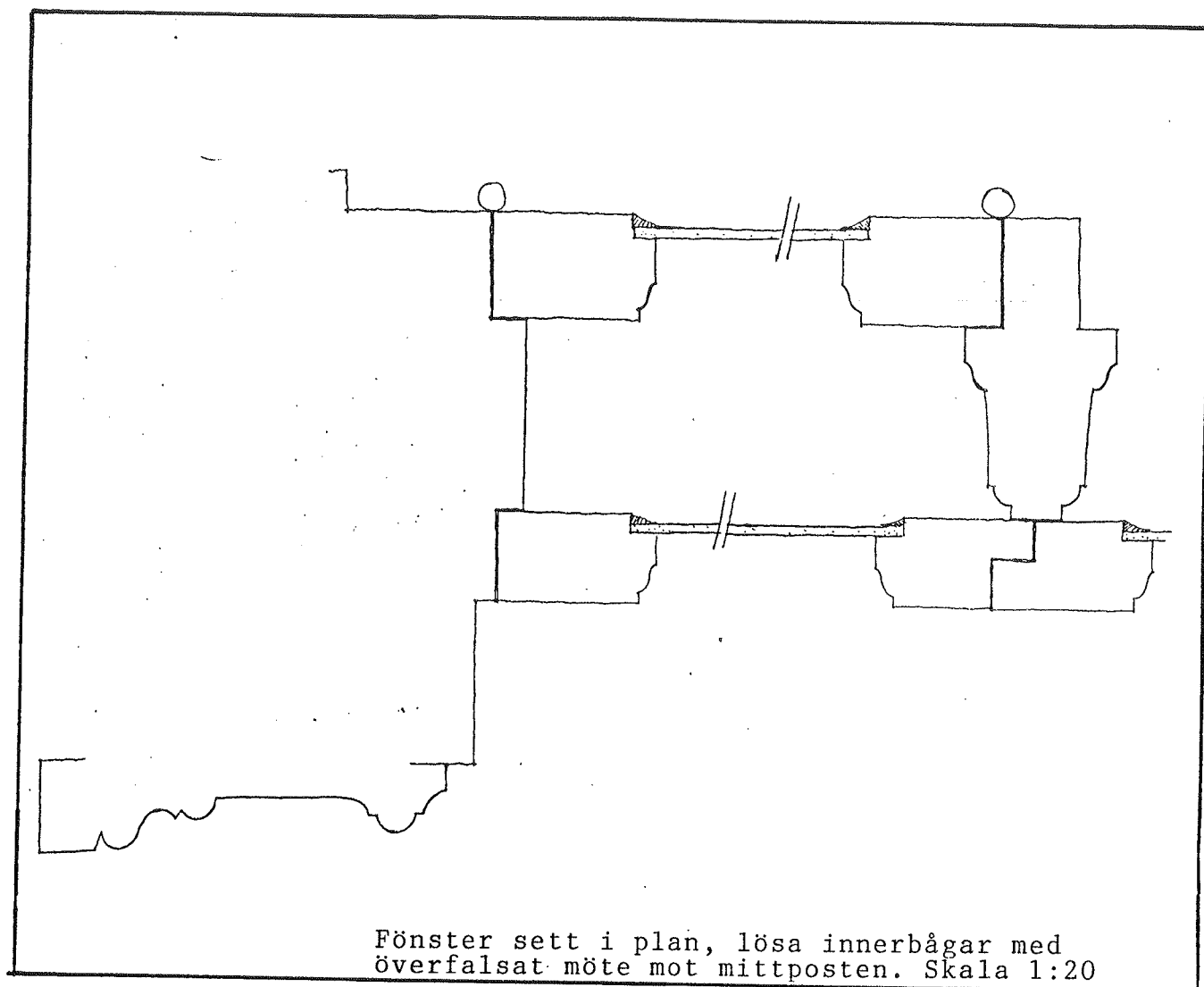
Nedan samma dörrläge öppnat på nytt, obs den lägre gåten vid sidan av karmens vänstra sidostycke, som markerar husets ursprungliga dörrhöjd!

Ovan- förstugan 202, mellanväggen
mot den lilla köksentrén rivits.
Nytt golvbjälklag och mellanbjälk-
laget förberett för den nya
trappan.

nedan den nya trappan på plats.

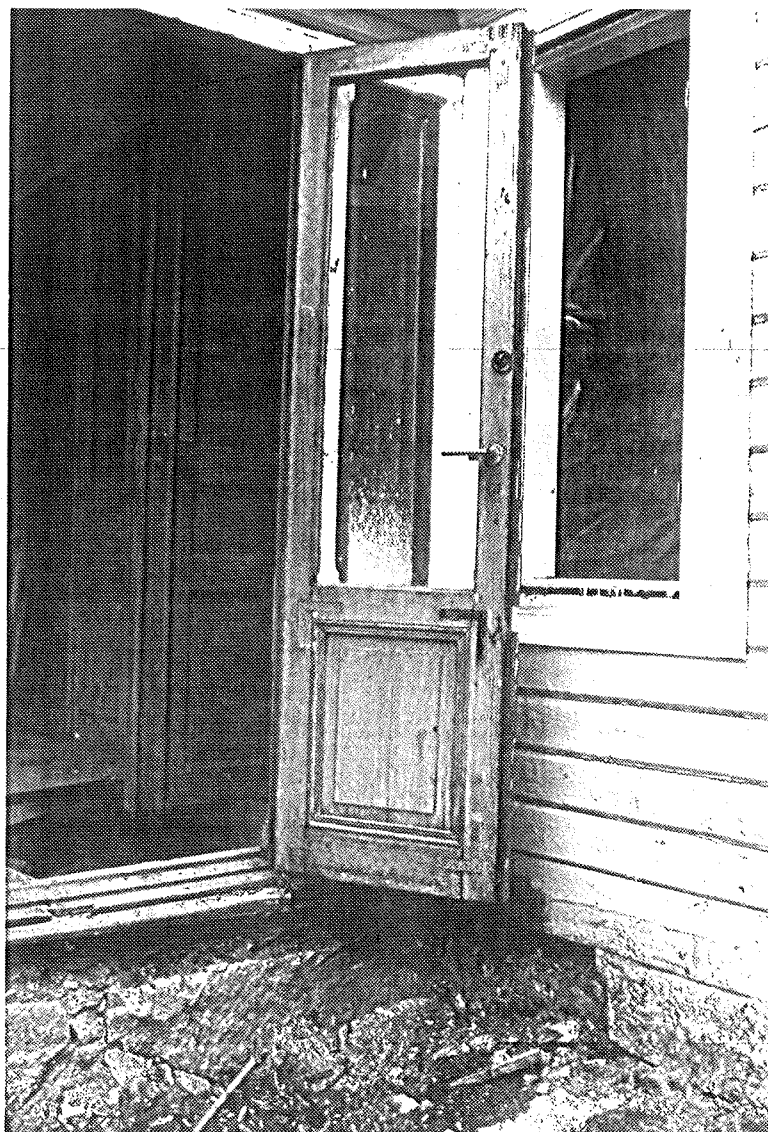
SNICKERIerna

Husets snickerier daterar sig till övervägande del till fabrikörens stora ombyggnad vid sekelskiftet. De höga döbattangerna i rumsfilen mot gatan och de fyrdelade enkeldörrarna i övriga delar av huset har delformer som är mycket karaktäristiska för sin tid.

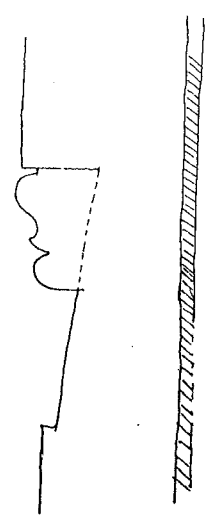
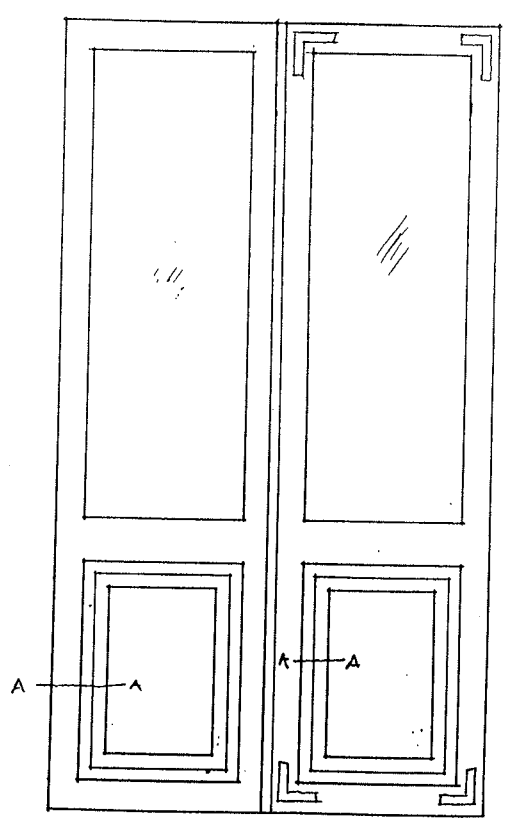
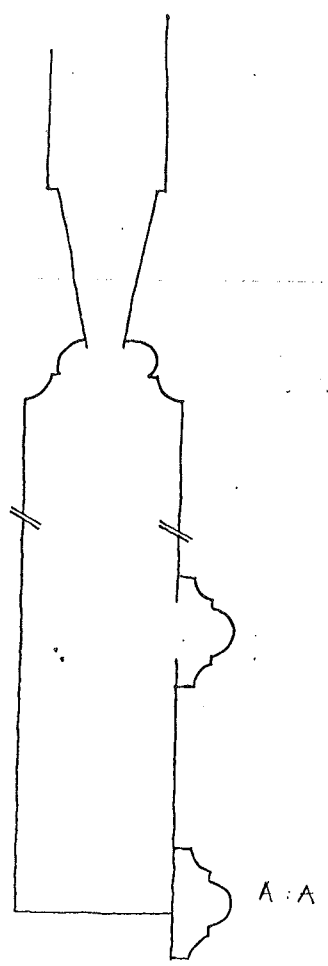
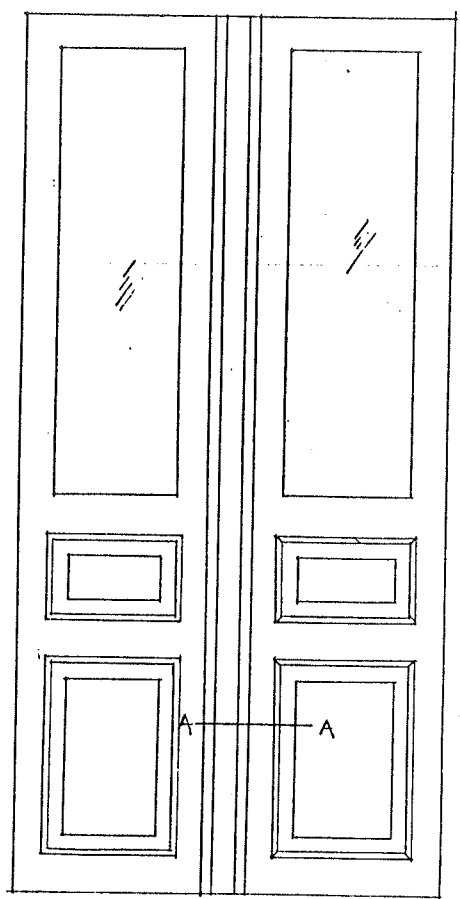
I övervåningens stora hall finns två tredelade s k rokokodörrar med delformer som daterar dem till mitten av 1800-talet, dvs husets byggtid.

Samtliga fönster i huset är insatta vid sekelskiftesombyggnaden, enkelbågar med hela rutor utan spröjsindelning och lösa innanfönster. Fönsteröppningarnas ramar in av samma sekelskiftesfoder som finns kring dörrarna (F1).

Bottenvåningens "fina" rum, dvs alla utom kök, förstuga och serveringsgång hade höga (ca 30 cm) s k fotpaneler, också de med delformer vanliga vid sekelskiftet. I övriga rum i bottenplanet samt hela övervåningen fanns en lägre sockel med en profilbild som går igen i fotpanelen. Samtliga rum hade den karaktäristiska svanhalsprofilen å taklisten, jfr hus 1.

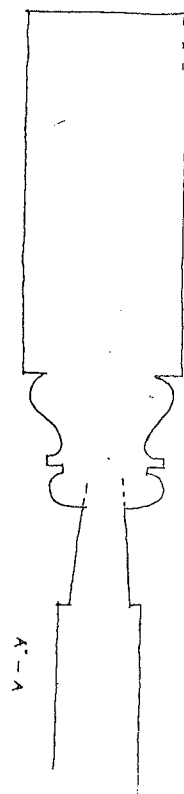
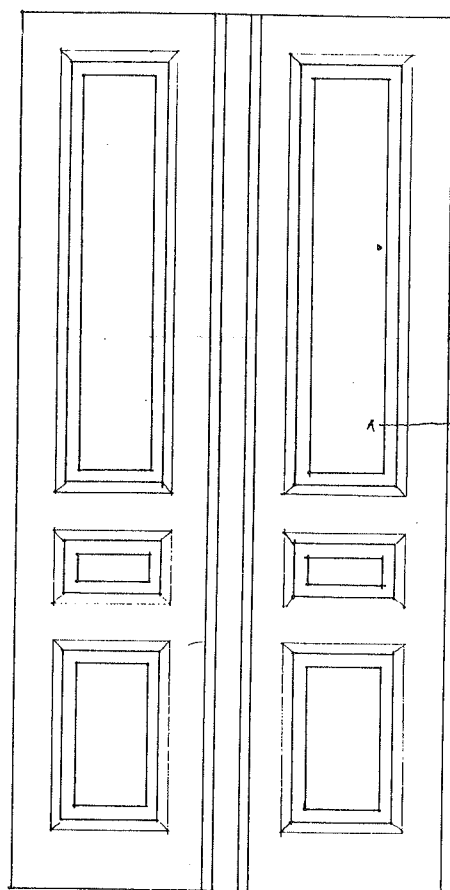

Den gamla, glasade entrédörren
till verandan. Dörren som var i
dåligt skick och inte höll till-
räcklig brandklass har ersatts
av en ny enkeldörr.

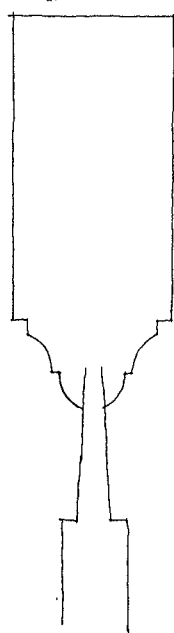
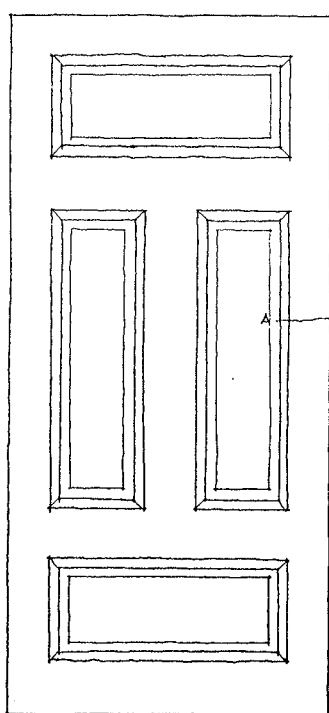

A - A
Verandadörrar

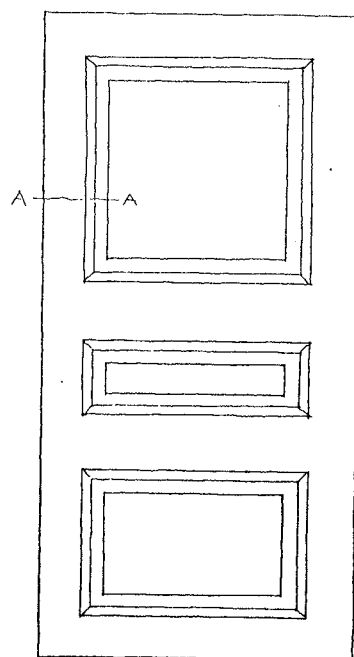
1:20 / 1:2

T.1900
D.1

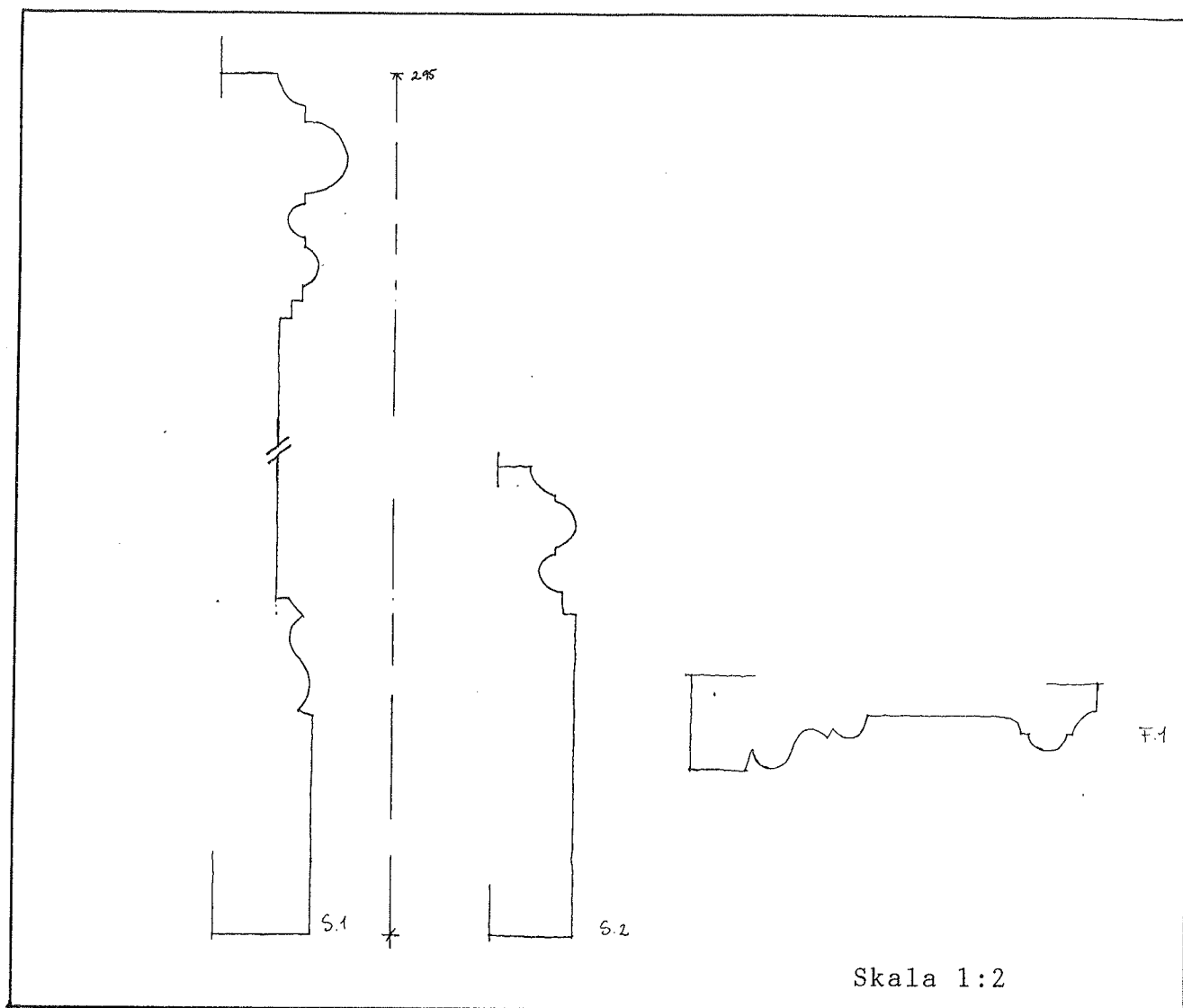

D.2
T.1900

M.1800
D.3

Lägenhetsdörrar 1:20, 1:2

S1 - hög "fotpanel" i de finare rummen i botten-
våningen, S2 i övriga.

Fodret F1 förekommer vid
dörrar och fönster över
hela huset.

Fotpanel och foderlist
i rum 208.

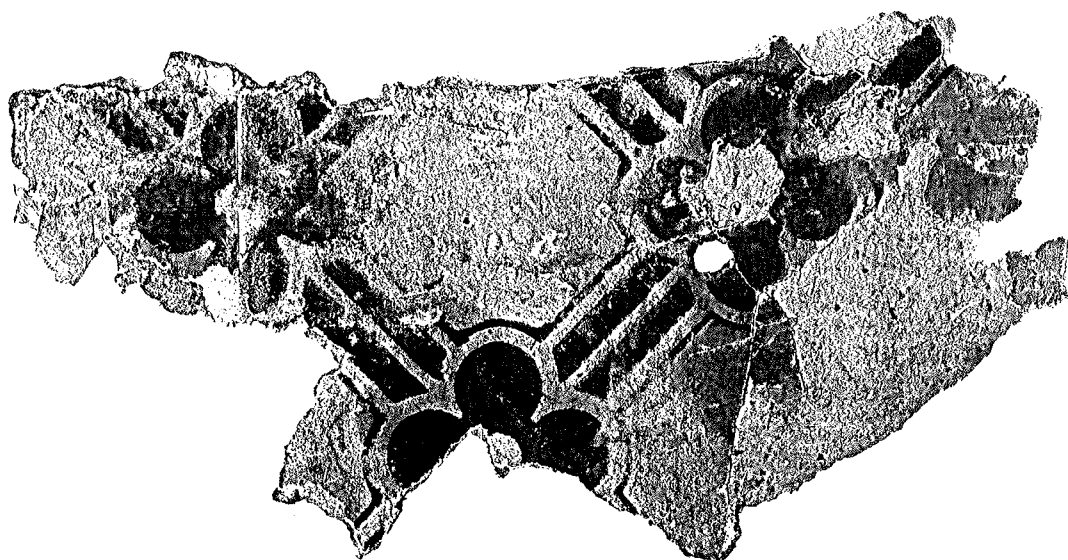
YTSKIKT

De gamla ytskikten på väggarna bestod av tapeter på pappersmakulatur direkt över timmerväggen, eller ytterväggarnas isolerande pärlspontpanel. Flera rum var senast tapetserade på 1930-talet. Övervåningens små sovrum t ex hade rart blommönstrade 30-talstapeter i olika varianter.

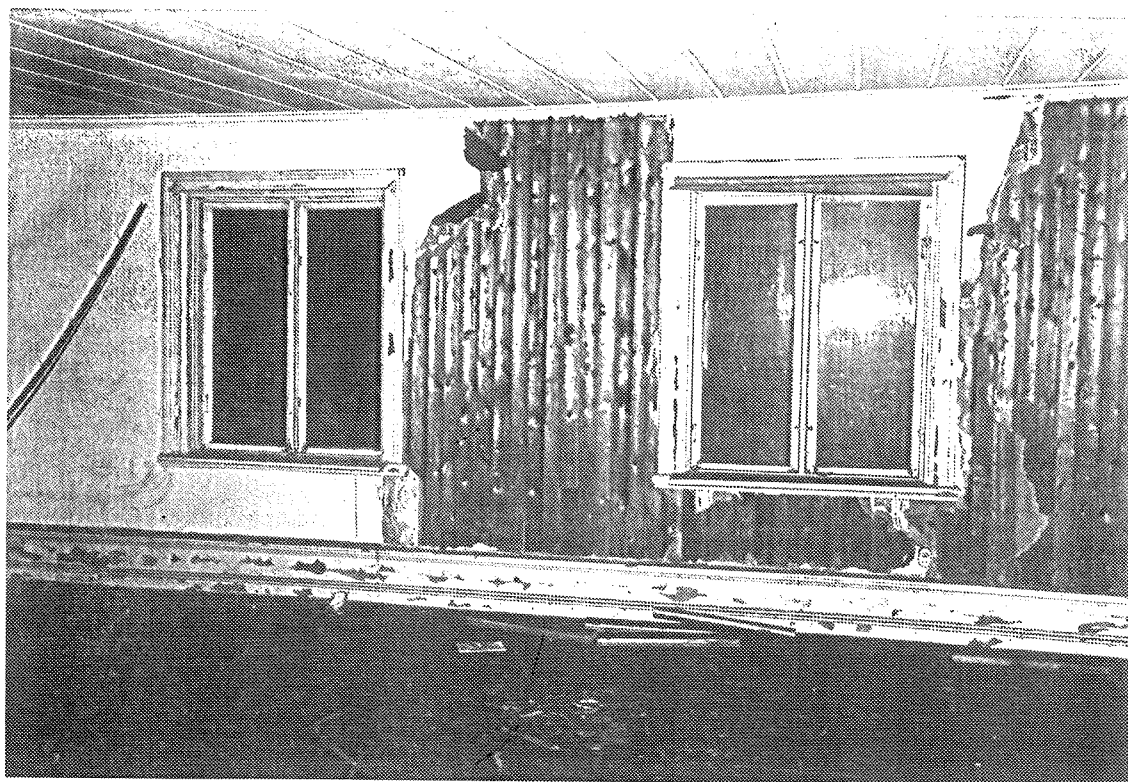
Övervåningens stora hall, bottenvåningens förstuga och kök hade pärlspontklädda väggar. Pärlspontpanelen var dock så svårt rötskadad att den måste rivas.

De riktigt gamla tapeterna hade rivits ut vid sekelskiftets ombyggnad. Enstaka små rester av gamla tapeter kunde dock identifieras, t ex i gamla köket 203-5 där en limfärgs-tryckt tapet med koboltblått mönster på oblekt botten var klistrad direkt mot timret!

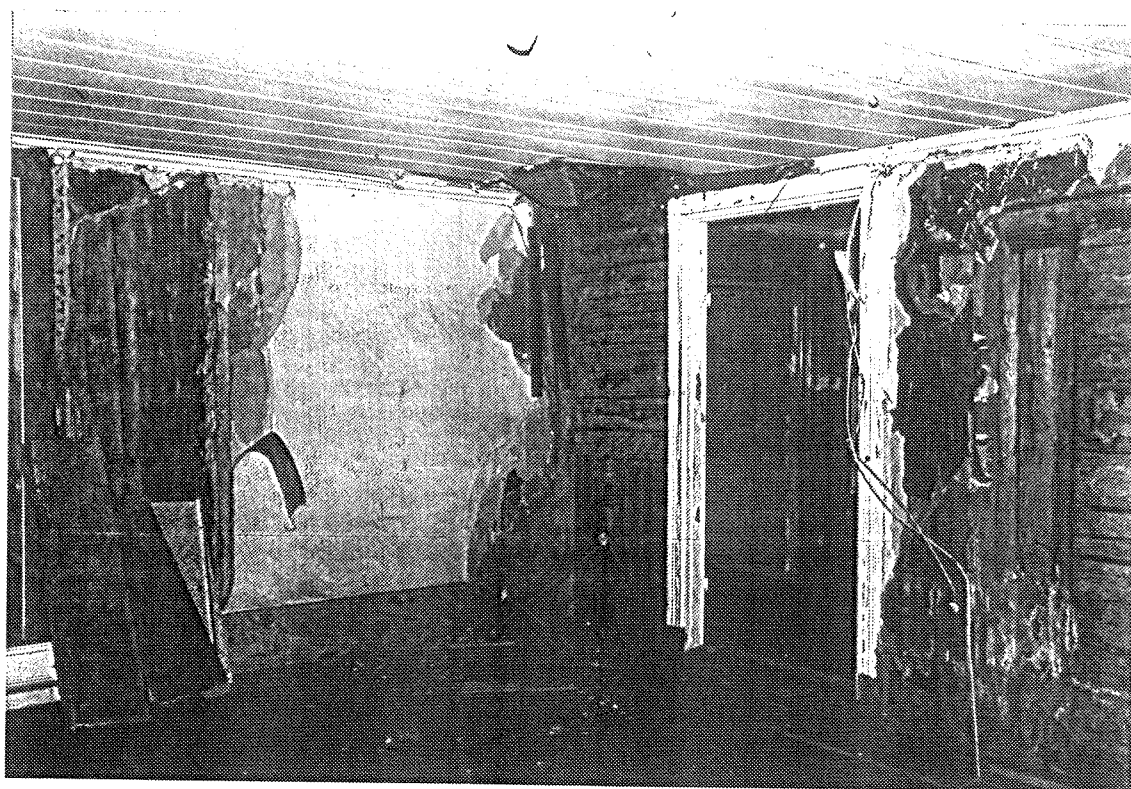
Övervåningens sovrum hade limfärgsmålade paneltak men i bottenvåningen var taken pappspända, med undantag av kök och förstuga där taken var pärlspontpanelade lika väggarna, vilket även gällde övervåningens stora hall!

Nedan gammal limfärgstryckt tapet med koboltblått mönster på oblekt grund, gamla köket 203-5.

Gamla ytskikt i salen (207). Spontat furugolv, treetex i taket, omålad pärlspontpanel under många tapetskikt på pappmakulatur.

Samma rum mot SÖ, svåra rötskador i vägg mot förstugan. Obs det gamla, lägre dörrläget mot förstugan till höger om det nuvarande!

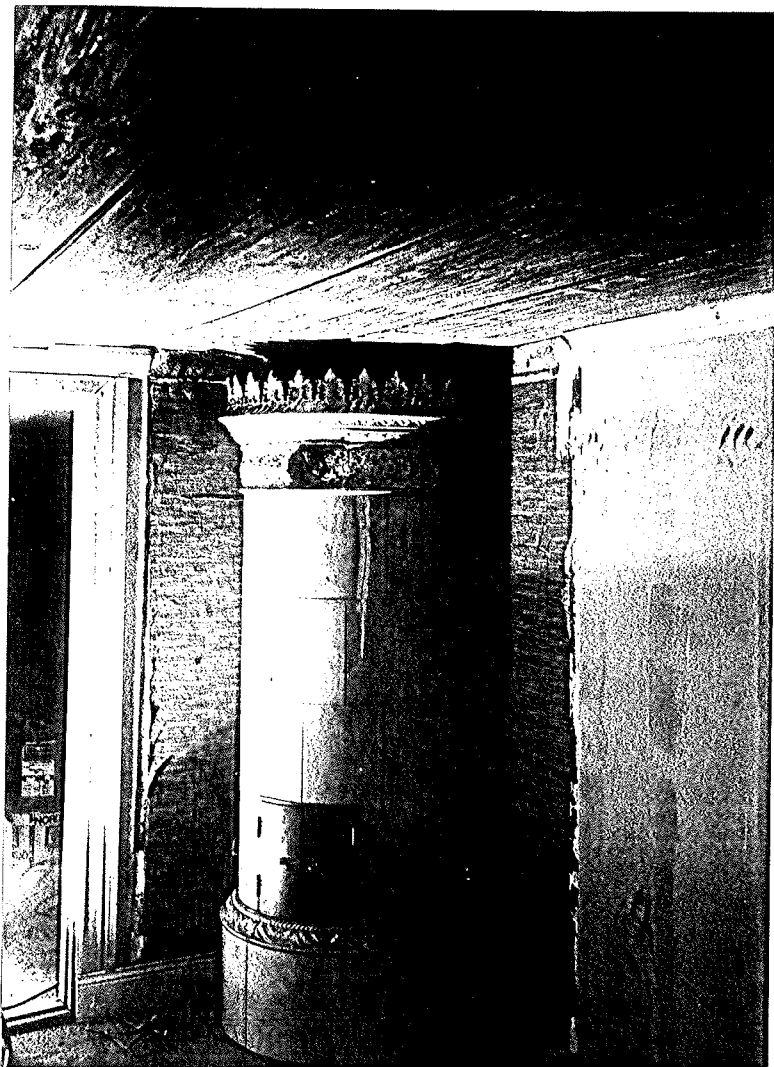
Biblioteket hade ett blomstermålat, pappspänt tak, troligen från 1930-talet, då det fanns ett vitmålat papptak under det dekorerade. Det målade taket var dock rivet innan renoveringen startade.

Tak och väggar kläddes med gipsskivor. På väggarna spikades tunna (6mm) gipsskivor som makulatur för tapeten. I taken 13 mm gipsskiva som latexmålades, med undantag för salen (207) där taket limfärgsmålades.

Övervåningens vackra lockpaneltak rengjordes från gammal färg och ströks på nytt med limfärg.

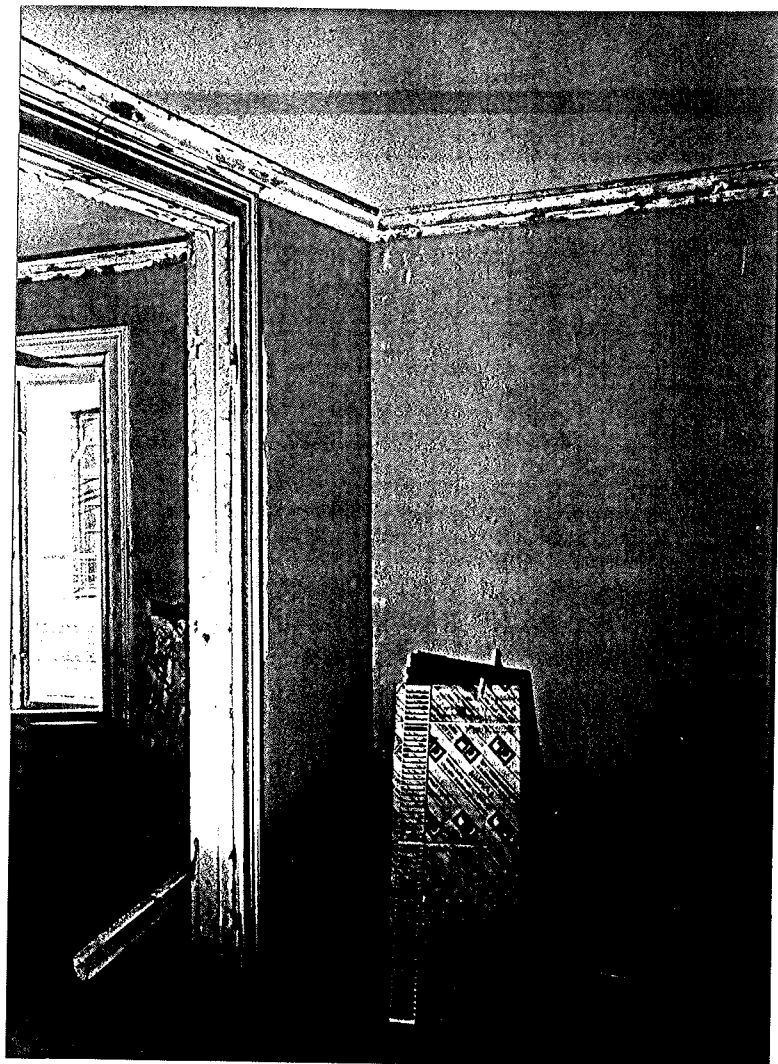

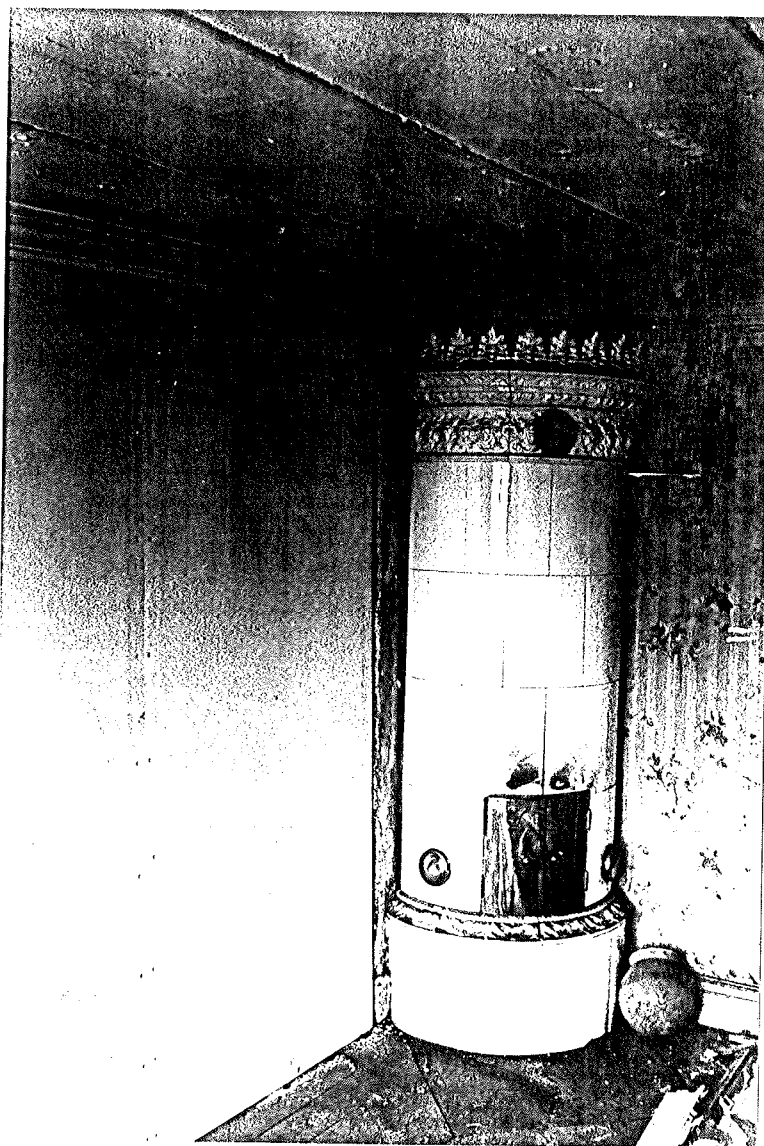
Rart blommönstrad 1930-talstapet i ett av de små sovrummen på övervåningen.

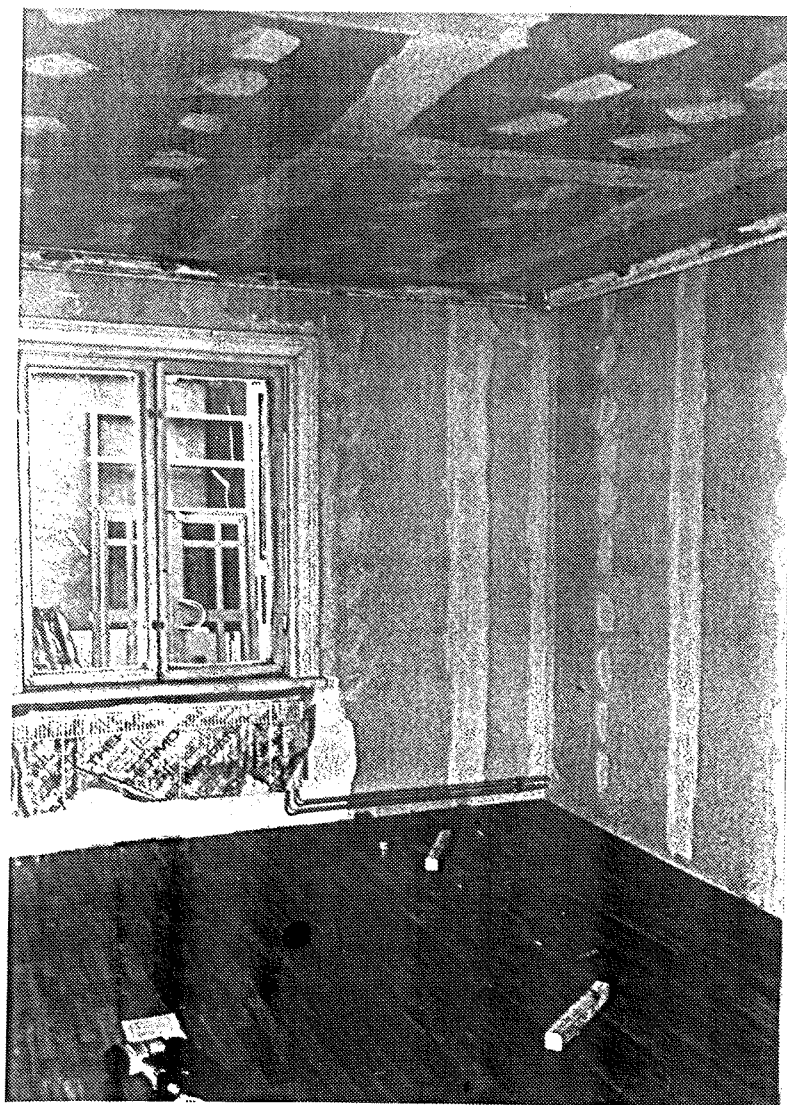
Gammalt lockpaneltak i övervåningen rengjort inför om-målning. Rum 214.

Nedan; biblioteket "gipsat" gamla lister återställda. Rum 208.

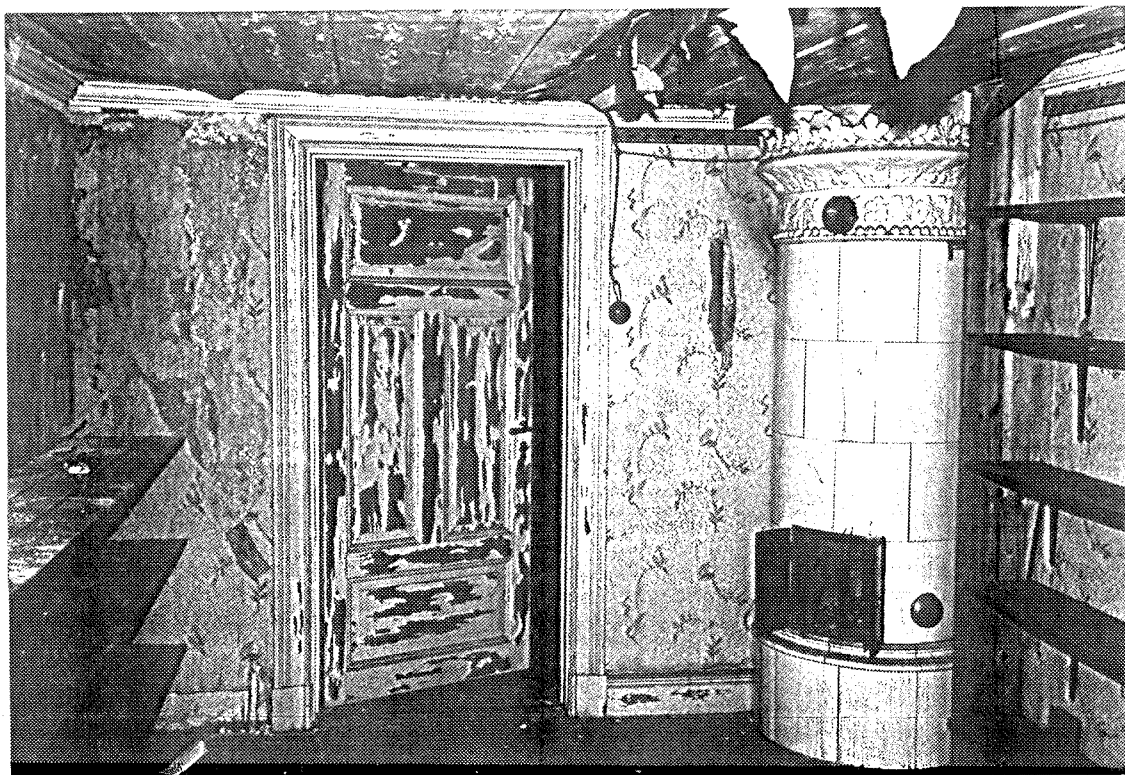
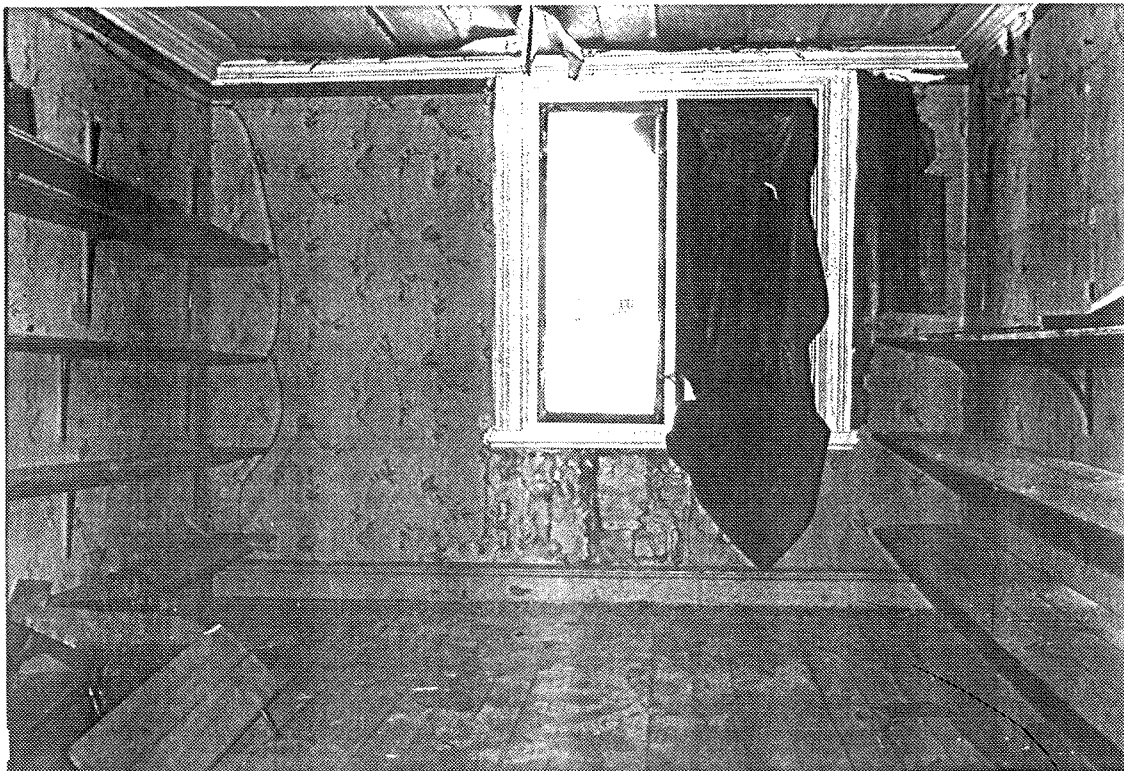
Gammalt möter nytt! Tunn gipsskiva som makulatur för ny tapet till vänster om kakelugnen, rar blommönstrad tapet från 1930-talet till höger. rum 211.

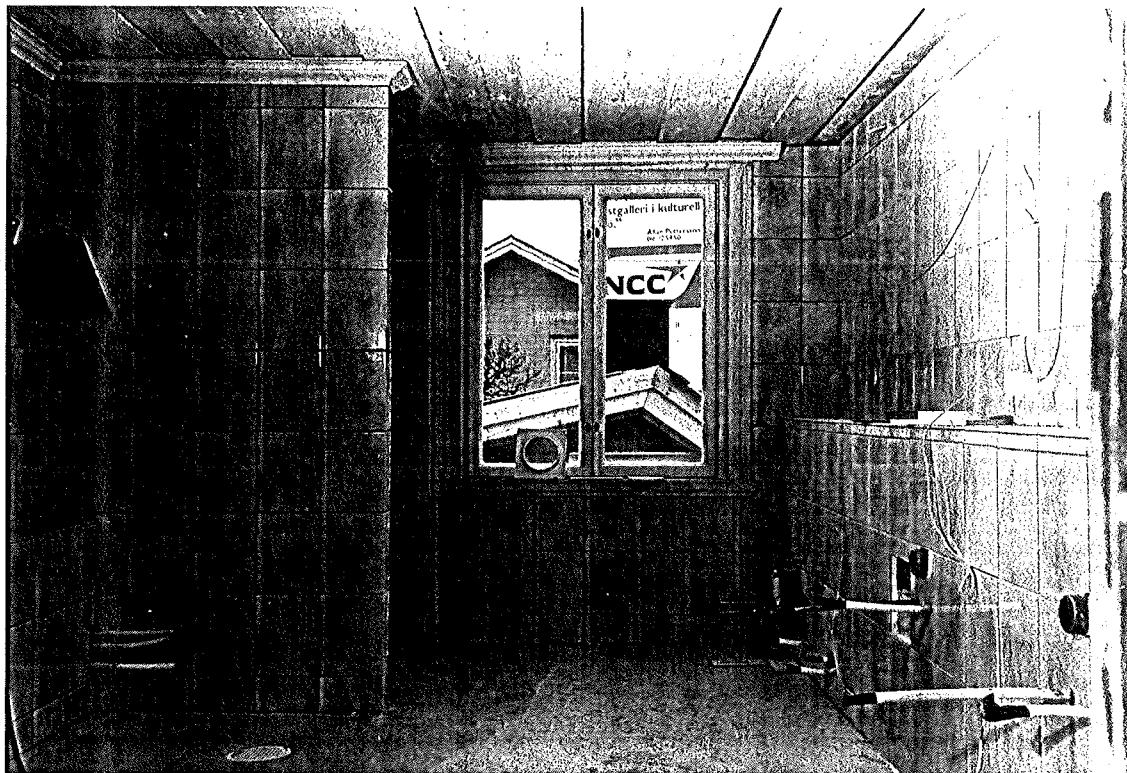
Ovan Övervåningens stora öppna hall "ingipsad".

Nedan 208 med gipsklädda väggar (6 mm) och tak (13mm) Gamla taklisten återställd, liksom fönsterfodren.

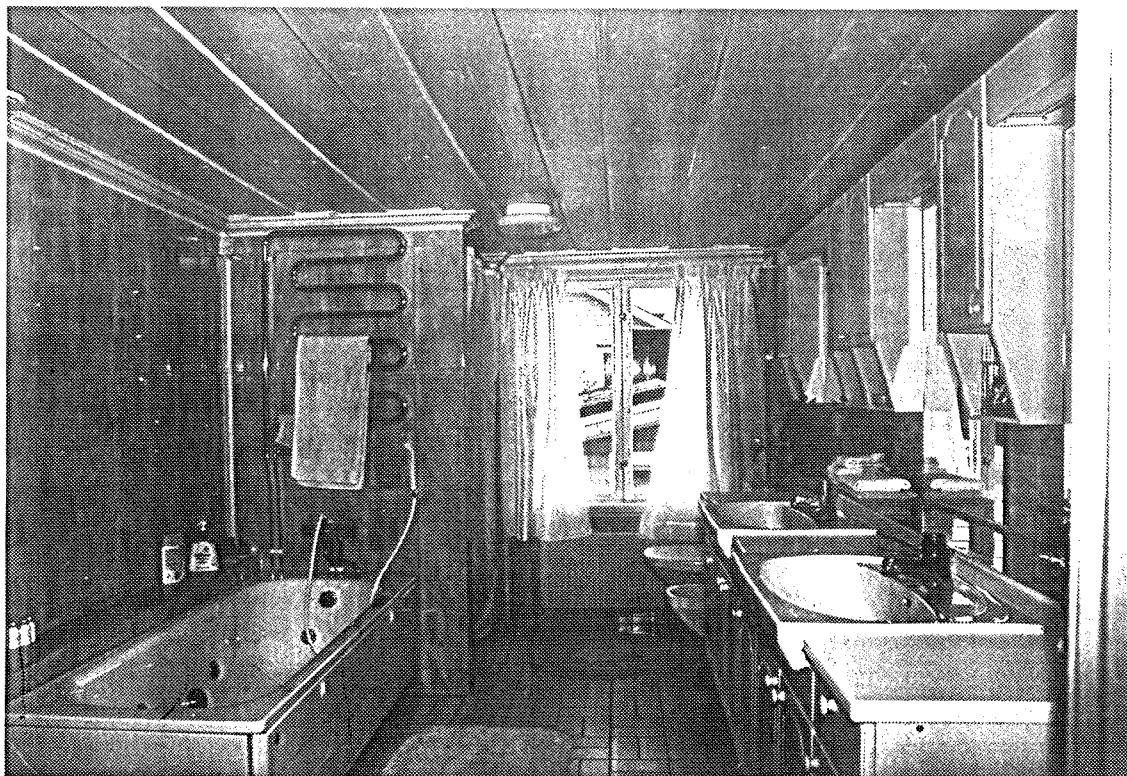
Nytt eklamelparkett "Tarkett" golv inlagt.

Rum 212, innan det byggs om till badrum. Kakel-
ugn, dörr, foder lister & brädgolv från sekel-
skiftet, 1930-talstapet och tak från mitten av
1800-talet.

Badrum i övervåningen (212) närmar sig fullbordan. Väggarna kakelklädda, gamla brädtaket och taklisten kvar.

Samma rum i helt färdigt skick!